СЛОВО Просвіти

Без мови немає нації!

ВСЕУКРАЇНСЬКИЙ КУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ ТИЖНЕВИК

12 (701), 21—27 березня 2013

Фото Олександра Литвиненка

Стріла синів свого часу

Любов ГОЛОТА

...Ось така невипадкова випадковість, яка сама собою склалася: сьогодні, 21 березня 2013 року, в день весняного рівнодення і Всесвітнього дня поезії, редакція завершує свій об'ємний і довготривалий проект "Українські поети XX століття".

Наші постійні читачі пам'ятають, що ми започаткували ці публікації в 44-му числі "Слова Просвіти" (2011 рік) напередодні Дня української писемності й мови. Мотивація: поезія завжди протистояла деукраїнізації і саме поети склали найдосконаліший словник української мови впродовж тисячолітньої літературної цивілізації. Добре розуміючи, що не зможемо "охопити неохопне", ми шукали людину, якій можна довірити формування задуманої антології, звіряючись на професійну обізнаність, вишуканий смак і особисту зацікавленість, розуміючи, що добір імен і обшир представлення їхньої творчості залежатиме від суб'єктивної позиції особистості, думку якої якщо й не поділятимуть, то поважатимуть наші читачі. Поет Володимир Базилевський, лауреат Національної премії імені Тараса Шевченка, зголосився на нашу пропозицію, погодився бути упорядником суб'єктивної антології "Українські поети XX століття", автором літературно-критичних розвідок і, фактично, присвятив себе роботі, яка тривала півтора року, і з якою, за великим рахунком, мав би впоратися хіба що спеціальний відділ спеціального інституту.

Далі можу лише процитувати Володимира Базилевського: "Поетична антологія — це й сконденсований час, різко наближений до рівня зору" та додати, що йому вдалося вигострити зір наших читачів до текстів української поезії XX століття, що "вийшла з пекла". А вже вчора, відчуваючи чисте щастя, я тримала в руках верстку книжки "Стріла" – понад тисячу її сторінок стараннями Володимира Олександровича було дібрано, передруковано на машинці, передано в редакцію у супроводі сорока п'яти літературознавчих розвідок... Творчість сорока п'яти поетів, починаючи від модерніста М. Вороного, який пророче означив і власний шлях, і поетичні дороги тих, хто йшов за ним двадцятим сторіччям, рядком "Я син свого часу і хрест мій тяжкий". Хрест – це поезія, невіддільна від життя. Поезія як доля і доля як поезія. "Стріла", яка почалася на шпальтах "Слова Просвіти" і незабаром втілиться в книжці. Еміграційні поети і поети підрадянської доби, яких супроводжувала слава і неслава. Ті, хто отримали смертні вироки чи вічне вигнання з батьківщини за творчість або ж були залякані й тортуровані за неї владою, готовою й приголубити, й винагородити за лояльність і співпрацю; врешті, й наші сучасники, які, як могли, "протистояли занепаду людського в людині" (*В. Б.*), розуміючи, що "таке життя, така епоха... і ми такі" (Леонід Талалай).

Імена сорока п'яти поетів "зібрані під одним дахом" Володимиром Базилевським, який замірявся ширше подати ще й творчість "майстрів нині сущих". Можливо, продовження "Стріли" буде, коли на те буде воля Божа і людська снага. А поки що маємо самодостатню антологію — обрані В. О. Базилевським імена ощадно й чітко означили літературне коло поетів XX століття. Коло, по якому нещадно били всі випроби, які випали на долю України. Коло, в якому живі й мертві, пощерблене, як і сам український народ, нещадними втратами в революціях, війнах, голодоморах, геноцидах, чорнобилях, соціальних і політичних землетрусах... Коло, зшите стрілою поезії. Стріла — улюблена метафора поетів XX сторіччя – байдуже, що одні з них були лучниками в часи кінні, інші – в пору літаків. Ота озвучена, оперена стріла все ще лишає слід в українському небі, незважаючи на "страх, викликаний нахрапистою і брутальною деукраїнізацією України, страх, що наш різнобарвний поетичний квітник припаде пилом забуття уже в найближчому часі" (В. Базилевський). Часі, де люди вже забувають про те, що існує поезія і є поети, чиє слово друковане і слово озвучене здатні втамувати "найгостріші та найглибші духовні запити", – а це вже цитата з ухвали 30-ї сесії Юнеско 1999 року. Всесвітній день поезії відзначають із 21 березня 2000 року. Нинішнього року і дня наша "Стріла" шукає адресатів, які розуміють, що поезія – жива речовина, народжена з натхнення. А поети – люди, чиїми вустами Бог промовляє слова, які втішають згорьованих, оструюють слово в найтрагічніші і найпрекрасніші миттєвості життя. Врешті, що Ви бачите в першій вербовій березневій бруньці? Її, поезію...

ВШАНУВАЛИ ПОДВИГ ЗАПОРОЖЦІВ

5

"ПРОСВІТА" НА ЗАКАРПАТТІ

6

ІВАН ДРАЧ ПРО ВЕРНАДСЬКОГО

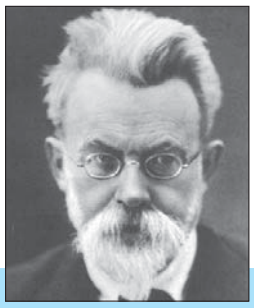

7

ЖІНКИ-БЕРЕГИНІ ОЛЕСЯ ГОНЧАРА

10–11

ОБРАЗОТВОРЧЕ БАЧЕННЯ "КОБЗАРЯ"

12

Обрано 266-го Папу Римського

19 березня в Римі відбулася інтронізація 266-го Папи Франциска, який 13 березня став очільником Ватикану і Католицької церкви. Новий понтифік — Кардинал Буенос-Айреса, латиноамериканець Хорхе Марія Бергольо обрав папське ім’я Франциск – на честь святого Франциска Ассізького, захисника бідних, яких не бракує серед 1,2 млрд католиків світу. Простота життя, скромність і стриманість, прихильність до ідеї соціальної справедливості – таким знають єпископа-ординарія Бергольо католики східного обряду в Аргентині.

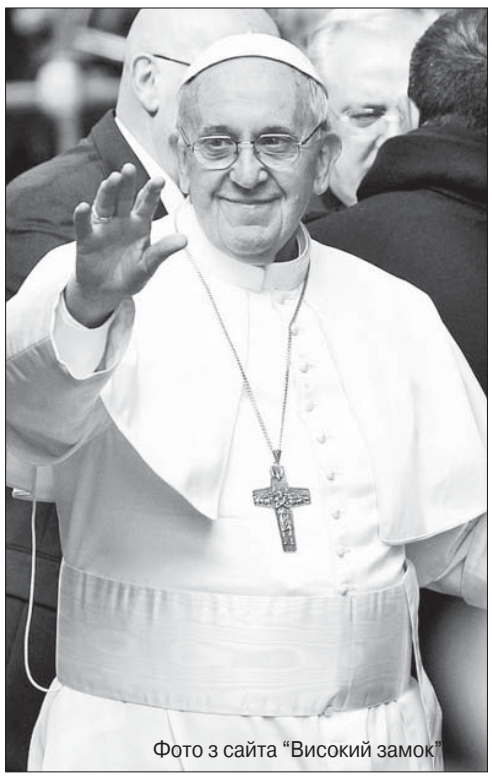

Фото з сайта “Високий замок”

Колишній глава Української Греко-Католицької Церкви кардинал Любомир Гузар каже, що Папа Франциск має “сентиментальне прив’язання до українців” і буде добрим пастирем для українських греко-католиків. До речі, одним із духовних учителів Папи Франциска був український священик Степан Чміль в Аргентині. Також новообраний Папа Римський має приязні стосунки з нинішнім главою УГКЦ Святославом Шевчуком і цілком можливо, що з часом приїде з візитом в Україну. Із цього приводу ми взяли коментар у отця Ігоря Яціва і поцікавилися, яке майбутнє чекає УГКЦ із новим Папою Франциском.

— Чи зможе глава УГКЦ Святослав Шевчук поглибити й закріпити доброзичливе ставлення Папи Франциска до українців?

— Папа Франциск невипадково має сентименти щодо України й українців. Ще у юнацькі роки він пізнавав нашу церкву в особі Степана Чміля, який був для нього духовним наставником, поглибив ці знання, коли був архієпископом у Буенос-Айресі і відповідав за східні католицькі церкви Аргентини. Тож святійший отець позитивно ставиться до України й українців. Наразі найосновніше дати більше інформації, показати, якою є УГКЦ, якою є Україна. Блаженнійший Святослав зараз більше, ніж раніше, коли був єпископом в Аргентині, знає, якою є наша Церква, тому що він є і її главою, і багато свого часу присвячує відвідинам окремих єпархій у різних частинах світу. Відвідуючи окремі єпархії, екзархати в Європі, Північній Америці, Південній Америці, його знання, якою є УГКЦ, тільки поглиблюються. При зустрічі зі Святійшим отцем він може висвітлити більше конкретних потреб і ситуацій. І Святійший отець краще розумітиме, якою є УГКЦ зокрема і Україна як держава загалом.

— Чи реальним є вирішення питання надання УГКЦ статусу патріархату?

— Питання визнання патріаршої гідності УГКЦ було, є і буде реальним. Патріархат УГКЦ — не самоціль, а природний процес. Східна церква має природний процес росту, який увінчується патріаршою гідністю. УГКЦ також здійснює цей процес росту постійно й поступово. Зокрема торік проголосили про створення трьох нових митрополій в Івано-Франківську, Тернополі й Львові. А цьогоріч Бенедикт XVI благословив піднесення двох екзархатів у Великобританії і Франції до рівня єпархій, а також надав юрисдикцію нашому єпископу з Аргентини на інші країни Латинської Америки (Уругвай, Парагвай, Чилі), де проживають українці — греко-католики. Усе це — елементи будови патріаршої Церкви, її розвитку, удосконалення і більшої структуризації. Тож процес зростання Церкви постійний та безперервний. Тому вирішення цього питання залежатиме від того, наскільки дозрілою є сама УГКЦ і наскільки зовнішні церковно-політичні впливи відіграватимуть свою роль. Це цілком може реалізуватися за часу понтифікату Папи Франциска.

— Що дасть для українських вірних греко-католиків і України надання УГКЦ статусу патріархату?

— Патріарша гідність приносить також більші можливості для Церкви. Церква зможе ще краще функціонувати і діяти. Наприклад, у питанні збереження внутрішньої єдності Церкви, адже УГКЦ є сьогодні глобальною, її вірні присутні на всіх континентах, у багатьох країнах. Митрополія УГКЦ є в Канаді, США, єпархії — у Західній Європі, Латинській Америці, Австралії. Це глобальний вимір Церкви. Один із елементів, який би сприяв збереженню внутрішньої єдності, — це патріарший рівень нашої Церкви. Тобто йдеться про ще кращі можливості для більшого розвитку і зростання Церкви.

Уляна ВОЛІКОВСЬКА

● **ПРОДОВЖЕННЯ ТЕМИ “УКРАЇНІ – УКРАЇНСЬКЕ РАДІО”**

Микола ТОМЕНКО: «План знищення українського мовлення втілюється давно»

На запитання “СП” відповідає голова Комітету Верховної Ради України з питань свободи слова та інформації Микола ТОМЕНКО.

— Миколо Володимировичу, прокоментуйте нещодавнє рішення очолюваного Вами Комітету, який не схвалив звіт Національної Ради з питань телебачення і радіомовлення. Тобто фактично Комітет висловив недовіру Нацраді й поставив питання про потребу в її оновленні.

— За результатами дискусії, яка мала місце в Комітеті, відбулося голосування, за яким більшість із присутніх членів Комітету вирішили не схвалювати звіт Національної Ради з питань телебачення і радіомовлення за 2012 рік. Аргументи на користь цього рішення — непрозорі та заангажовані рішення Нацради щодо цифрового мовлення, відсутність підтримки у розбудові FM-мережі Національної радіокомпанії та обласних радіокомпаній, нереагування на порушення законодавства щодо спонсорства та рекламування алкогольних напоїв та ін.

Моя позиція незмінна: у такому складі, з такими принципами роботи теперішня Національна рада з питань телебачення і радіомовлення не захищає український інформаційний простір.

— Дивує ситуація з наданням ліцензій численним FM-станціям, мовлення яких не відповідає вимогам національного медіа-простору.

— Керівництво Нацради пояснює це рішення тим, що начебто люди просять видавати ліцензії на мовлення на території України таким радіостанціям, як “Шансон”, “Шарманка”. Натомість такі радіостанції, як “Культура”, “Промінь” позбавлені належного ресурсу для мовлення.

План знищення українського радіо як єдиного українського мовника втілюється вже давно, адже за останні роки Нацрада з питань телебачення й радіомовлення майже не визначала нових FM-частот Національній радіокомпанії. А минулий рік перевершив попередній — видали лише одну частоту невеличкому містечку.

Нагадаю, що на Українському радіо — 100-відсоткове мовлення українською мовою і це єдиний мовник, який ефірний час повністю присвячує національній освіті, історії, культурі.

Комітет із питань свободи слова й інформації провів спеціальний круглий стіл, де йшлося про організаційну й фінансову допомогу в розбудові Національного радіо (“Культура”, “Промінь”).

— Що Ви можете сказати про дотримання мовного законодавства у теле- і радіоефірі?

— Частка української мови у вітчизняному медійному просторі зменшилася в рази. Головну роль у цьому зіграли зміни в мовному законодавстві України. Водночас ці норми достатньо двозначні й порізному їх тлумачать експерти у сфері медіа. Ми залучатимемо фахівців, журналістів і громадськість для того, аби не допустити скорочення функціонування української мови у вітчизняних ЗМІ.

— Давно вже говорять про роздержавлення місцевої преси — засобів інформації органів влади.

— За результатами діяльності робочої групи Комітету з питань свободи слова та інформації зареєстрований законопроект щодо такого роздержавлення. Є також варіант, який сьогодні готує Кабінет Міністрів. На мою думку, не принципово, який із них парламент візьме за основу, а принципово, щоб якнайшвидше врегулювати початок цього процесу. Для цього нам необхідна широка дискусія та спільне рішення журналістів, влади і медіа-експертів.

Ми зобов’язані розпочати роздержавлення ЗМІ й зупинити витрачання мільярдів бюджетних коштів на висвітлення “пересування чиновників територією області”. В іншому випадку активно триватиме тиха приватизація високопосадовцями на регіональному рівні як мінімум комунальних газет.

— Не менш наболіла проблема — потреба суспільного мовлення в ефірі. Що заважає?

— Суспільне мовлення — мовник без реклами, який за рахунок держави і глядачів створює для них якісний інформаційний продукт. Він працює в інтересах суспільства, створюючи освітні, пізнавальні, інтелектуальні, дитячі програми. Я вважаю, що таке мовлення в Україні необхідне, але можливе лише за спільної згоди президента, парламенту, суспільства.

Ми плануємо цього року ухвалити в першому читанні законопроект про суспільне мовлення. При цьому не має значення, чи буде це урядовий, чи депутатський законопроект. А далі необхідно працювати над підготовкою до другого читання та, відповідно, підготовкою всіх передумов для того, аби в Україні нарешті з’явилося суспільне телерадіомовлення.

Спілкувався
Петро АНТОНЕНКО

Десятиріччя відходу у вічність Голови Проводу ОУН Слави Стецько

У десяту річницю відходу у вічність Голови Проводу ОУН Слави Стецько Організація Українських Націоналістів висловлює шану людині, яка все своє життя зв’язала з організованим націоналістичним рухом, жила для України і зробила для неї все, що змогла.

Її боротьба за Незалежність нашої держави розпочалася за польської окупації, тривала за “перших совєтів”, під час німецької окупації, і не припинялася жодного дня під час вимушеної еміграції.

Уперше після довгих років вимушеної розлуки з Батьківщиною пані Слава змогла відвідати Україну лише в червні 1991 року, і зразу включилася в боротьбу краю за мрію поколінь борців. Її постава та відданість, готовність перенести основну вагу боротьби Організації на Рідні Землі оцінили учасники 8-го Збору ОУН, у якому вперше за довгі роки взяли участь делегати з українських теренів, Славу Стецько обрали Головою Проводу ОУН. Цей обов’язок вона сповняла протягом двох каденцій, із вірою та самопожертвою, не рахуючись ні з обставинами, ні з власним здоров’ям.

Вона з чистим сумлінням могла заявити під час виголошення депутатської присяги у Верховній Раді України 19 березня 1997 року: “Я ніколи не думала над тим, ким я буду в Українській державі, але я свято вірила в майбутність українського народу, вірила, що він буде вільний, бо ж скільки мільйонів загинуло за його волю! Я вірила в Божу справедливість”.

Протягом останніх дванадцяти років життя і боротьби в Україні Слава Стецько була прикладом дієвості для патріотів. Вона постійно наголошувала, що лише віра рухає гори, що лише чин дає результат, що лише праця в народі й для народу готує перемогу національної ідеї. “Ми маємо працювати і за тих, хто вже не може, і за тих, хто не хоче”, — підкреслювала пані Слава. І показувала приклад, як це треба робити.

Сьогодні, з нагоди десятиріччя відходу у Вічність Слави Стецько ми молимося за спокій її безсмертної душі та просимо Бога, щоб її земна праця повернулася в Україну новими лавами борців за кращу долю нашого народу.

Слава Україні! Героям Слава!

Провід ОУН

Не забирайте радіо!

Людмила СОПОВА,
член “Просвіти”,
м. Стаханов Луганської обл.

“Просвіта” Стаханова Луганської області підтримує громадську ініціативу “Повернемо Україні українське радіо”, бо це для нас дуже болюче питання. З того часу, як змінилося керівництво “Укртелекому” і проводове радіо опинилося у приватних руках, для яких насамперед важливі гроші, у Стаханові з радіо почалися великі проблеми. Оплату підняли, натомість ремонтом радіоліній займатися перестали, у багатьох радіо замовкло, і людям стали пропонувати писати заяви про відмову від радіоточок. І багато пишуть, бо кому хочеться платити за послугу, яку не отримуєш.

Голова Стаханівської “Просвіти” Ніна Семенівна Гейко вийшла на зв’язок із кореспондентом обласного радіо Валентиною Кушніренко і дала інтерв’ю про те, що ми дуже занепокоєні долею нашого радіо, бо передач, які транслює українське Національне радіо, більше нема ніде. Тільки це радіо справді українське і національне. А ще це остання ниточка, що зв’язує нас із рідною українською мовою.

Скільки чудових передач створило Луганське обласне радіо. Одна з них — “Урок української”, яку веде член Луганської “Просвіти” В. Кушніренко. У багатьох передачах брала участь і наша Н. Гейко, звучали написані нею матеріали. Тепер ми не маємо змоги все це чути.

Ніна Семенівна ходила на прийом до керівництва Стаханівського “Укртелекому”, і в приватній розмові їй сказали, що за радіо вона може більше не платити, бо перспективи жодної.

Доля радіо хвилює не тільки просвітян, а й інших мешканців міста. Неначе не радіо забирають, а душу. Особливо в нашому районі воно дуже цінне, бо більше ніде не почуєш української мови, ні в держустановах, ні в транспорті. По радіо в транспорті лише “Бутирка” та інші блатні пісні. На вулицях лише російська, з жаргонізмами та матюками. Тільки Національне радіо — ковток свіжого повітря.

Керівники “Укртелекому” називають різні причини, чому замовкає радіо. А я вважаю, що причина одна: при владі люди, яким байдуже до Національного радіо і до нації взагалі. І ще вважаю, що приватизовувати стратегічно важливі об’єкти — злочин. Національне радіо повинне належати нації, а отже, державі, перебувати на державному забезпеченні й займати найкращі частоти в ефірі. Крім того, не забуваймо, що дротове радіо незамінне для оповіщення населення за надзвичайних ситуацій.

Не вкорочуйте віку…

Доброго дня, шановна редакціє!

Я — сільська пенсіонерка з Херсонщини, вирішила приєднатися до розмови про інформаційний простір України, зокрема — про Національне радіо.

Радіо завжди було присутнє в моєму житті. Змінювалися часи, змінювалося наше радіо. Незмінним був і залишається високий культурний рівень Національного радіо. Тут — добірне рідне слово, гарна музика. Де ще селяни можуть послухати оперних співаків? Де є в ефірі неповторний “Театр перед мікрофоном”?

Знала часи, коли могла насолоджуватися змістовними передачами радіоканалу “Культура”. А торік ще був в ефірі “Промінь”... Тепер лишився лише Перший канал (у проміжку з 10 до 17 год. його з приймача не чути).

Село звикає до втрат. Чи не щодня втрачаємо, десь — школу, десь — медичний заклад. У районі неухильно зменшується аудиторія дротового радіомовлення.

Коли, після якогось вітровію, щось стається з дротами, замовкають радіоточки, то монтери пропонують: “Тітко, та “відріжте” Ви те радіо, не матимете клопоту! Дивіться телевізор...” І відрізають. Аудиторія радіослухачів Українського радіо відома, це — люди старшого віку. Молодші слухають FM-станції, пірнають в Інтернет.

А ми дорожимо ще звичними радіовисиланнями і прикро, коли їх втрачаємо. Згодна підтримати громадську ініціативу “Повернемо Україні українське радіо”, але, на жаль, не знаю, чим пенсіонерка з села зможе допомогти.

Хіба що просити тих, від кого це залежить на державному рівні: не скорочуйте українськомовний радіопростір! Не вкорочуйте нам віку (тому що боляче...).

З вдячністю до “Слова Просвіти”
Людмила СТРИЖКО,
селище Іванівка
Херсонської обл.

Клятва молодих

Леся ПАЛАГІЦЬКА,
молода просвітянка

“Ми — нескоренна нація, ми — український народ. Наша свобода в любові до Бога і ближнього...”. Якби хтось із нас раніше почув ці слова з “Молитви просвітянина”, то одразу б виникла внутрішня потреба приєднатися до “Просвіти”. Але за велінням долі саме у Міжнародний день рідної мови нам випала честь стати до лав “Молодої Просвіти”. Серед молодого поповнення “Просвіти” — школярі, ліцеїсти, студенти. І хочеться вірити, що жодне сповнене любові до України серце не є зайвим на шляху спротиву масовій антикультурщині та суспільній деградації.

У актовій залі “Просвіти” була розгорнута виставка обласної бібліотеки для юнацтва, яку представила Оксана Шинкаренко, завідувачка інформаційно-бібліографічного відділу. Нас благословив о. Іван Жук, служитель Архикатедрального Собору Святого Воскресіння. Прозвучали молитовна пісня “Вірую” у виконанні переможниці багатьох всеукраїнських конкурсів Роксолани Калин, літературно-музична композиція “О мово рідна! Золота колиско!” — обласний ліцей-інтернат для обдарованих дітей (керівники: Світлана Данилишин, Олена Скиданчук та Ірина Купчак). Танці “Веселі гуцулята”, “Чукалівська полька” виконав ансамбль народного танцю “Дзвіночок” Чукалівського БК, кер. Мирослава Цюцьмаць. Із вітальним словом виступили голова Всеукраїнського Братства ОУН—УПА, член правління ОО ВУТ “Просвіта” Богдан Борович, Ольга Баранецька, помічник-консультант народного депутата України Олеся Донія, представник Всеукраїнського комітету захисту української мови, голова Об’єднання громадських організацій Коломийщини “Коло”, молода просвітянка. Для нас підготували чудову концертну програму! “Клятву молодого просвітянина” дали Леся й Іван Палагіцькі. Наприкінці свята новій просвітянській силі вручили посвідчення й пам’ятні листівки молодого просвітянина (Молитва і Клятва). Автором сценарію і ведучою свята була Марія Солодчук.

Тепер ми просвітяни, а отже, майбутнє України, саме від нас залежить її подальша доля. Уже з перших днів маємо усвідомити: покликання просвітянина — нести “прометеїв вогонь”.

У вислові Андрея Шептицького, що вінчає хол дому “Просвіти”, йдеться про те, що легко піддатися патріотичному ентузіазму, але не кожен зможе витримати всі випробування та поневіряння... І справді, молодість імпульсивна, вона здатна до геройства, та щоб це геройство не було показовим, ми повинні гартувати свій дух, вчитися у славетних попередників, покладатися на підтримку старших членів “Просвіти”. Отож, повторюючи слова “Клятви” просвітянина, ми обіцяємо: “...трудитись чесно до загину, нести народові Просвіту, край боронить від сил ворожих”.

Шахраї хизуються

Люди, що сьогодні відбувається з нами в Україні?! Дитяче харчування начиняють смертельними “харчовими” домішками, безкарно вирубують ліси, запаскуджують землі, ріки, повітря, а тепер — і наші душі, адже знищується українське радіо, щоб ми не чули ні рідної мови, ні слова Божого, ні класичної музики, ні виступів провідників української культури, ні... — нічого духовного. Тільки нікчемна російська попса на кшталт “Мама Люба, давай, давай...”, “Чем выше любовь, тем ниже поцелуи”, “Я хочу тебя любую”, “Низ живота наполняет любовью” і т. ін. під музику в три ноти, яку щогодини під похабні коментарі радіоведучих прокручують на численних радіостанціях, зокрема на “Нашому (чиєму?) радіо”. Нас брутально й цинічно деморалізують і дебілізують. Новини вже й на телебаченні перетворилися на кримінальну хроніку. Радіопростір заполонила коїтусологічна та проктологічно-гінекологічна реклама, завдяки якій вже й шестирічні діти навчилися вимовляти такі слова, як ерекція, лібідо, оргазм і т. ін. А ми мовчимо. Терпимо все, навіть знущання над Конституцією від наших “народних” обранців, які, не соромлячись телекамер, демонструють на весь світ своє шахрайство, та, жируючи за наші гроші, зраджують інтереси нашої країни.

Доки терпітимемо? Вимагаймо поваги! Повернімо своє! Не мовчімо!

З повагою
Раїса ХАРИТОНОВА,
член НСПУ

Мова в контексті незалежності

О. ТЮТЮННИК,
м. Жашків Черкаської обл.

Жашківський історичний музей у співпраці з Жашківською спілкою “Мистецька толока” провели конференцію для вчителів української мови та літератури шкіл району на тему: “Українська мова в контексті історичного поступу в утвердженні незалежності України”.

Директор Жашківського історичного музею О. Й. Тютюнник виголосив доповідь “Історичний шлях становлення української мови на теренах України”. Головний спеціаліст Жашківського відділу юстиції В. П. Зінорук та В. О. Кравчук проаналізували закон Ка-Ка “Про засади державної мовної політики”. Керівник художньої студії при Жашківському БДЮТ Т. В. Крамаренко розкрив тему функціонування української мови у світовому мовному середовищі. Учитель української мови Т. М. Вініцька дослідила питання “Літературна мова і суржик”.

Виступили поети, піснярі та художні колективи Жашківщини.

Учасники конференції ухвалили звернення на захист рідної мови до Президента України і голови Верховної Ради, у якому висловили глибоке занепокоєння тривожним станом української мови: не виконується ст. 10 Конституції України, де зазначено, що єдиною державною мовою в Україні є українська; ухвалений парламентом Закон України “Про засади державної мовної політики” посилив стурбованість за розвиток і захист нашої мови, бо носить провокаційний характер, створює суспільну напругу та штучне протистояння між різними мовними групами.

Учасники зібрання не можуть сприймати положення згаданого закону в сфері навчання та виховання, в питанні вибору мови навчання за заявами батьків та учнів (студентів). Із практики знають, наскільки загрозливими й некерованими можуть бути збурені процеси. Украй жалюгідне фінансування освіти спричинить рух шляхом найменшого опору у виборі мови, і ми повернемося до ситуації часів СРСР.

У суверенній державі недопустима вражаюча диспропорція використання державної мови та мови нацменшин (а по суті — російської), що фактично накрив наш ефірний простір і простір друкованих видань. Така ситуація — загроза суверенітету та незалежності держави.

Задекларовані положення про статус української мови повинні мати гарантовані державою механізми реалізації в усіх сферах суспільного життя, достатнє фінансове забезпечення. Держава повинна вжити всіх заходів для вироблення дієвих засобів захисту від актів зовнішньої мовно-культурної експансії та публічної дискредитації української мови.

Сьогодні Україні як ніколи потрібні єдність і порозуміння, дух патріотизму, мудра об’єднуюча політика, здатна мобілізувати націю на вирішення найскладніших проблем сьогодення.

Відозву «Геть від московського ярма» Комітету Захисту України підписали читачі «Слова Просвіти»:

Початок у ч. 10 за 2013 р.

Ми, вчителі-пенсіонери, приєднуємося до громадянської ініціативи “Геть від московського ярма!” та долучаємося до її всенародної підтримки.

Лісовенко Тамара Михайлівна

Котруца Іван Ілліч, с. Серебрія Вінницької обл.

Громадяни Кременеччини (Тернопільська область):

1. Єрусалимець Олексій Олександрович
2. Яремчук Володимир Борисович
3. Сікліцький Ігор Павлович
4. Сікліцька Клавдія Адамівна
5. Павлюк Руслан Іванович
6. Дарина Надія Андріївна
7. Патря Надія Гілярівна
8. Трачук Ірина Петрівна
9. Меронюк Сергій Олімпійович
10. Патря Ганна Дем’янівна
11. Єрусалимець Катерина Григорівна
12. Козачук Юрій Григорович
13. Козачук Оксана Олексіївна
14. Козачук Роман Юрійович
15. Оболончик Ніна Феодосіївна
16. Борисюк Юлія Миколаївна
17. Ващенко Яків Іларіонович
18. Ващенко Ганна Архипівна
19. Яремчук Юрій Володимирович
20. Дарина Юлія Василівна
21. Голубовський Іван Петрович
22. Птушинський Юрій Володимирович
23. Бутинський Олександр Володимирович
24. Бутинська Мирослава Антонівна
25. Птушинська Лариса Іванівна
26. Іванюк Володимир Іларіонович
27. Бутинський Володимир Федорович

“У Парламенті, як і в інших державних установах, при виконанні суспільних функцій обов’язковою є винятково державна українська мова”.

«Територія поширення» русифікації

Читач нашої газети Віктор Кобзар із села Світлогірське Криничанського району Дніпропетровщини звернувся до керівництва Верховної Ради України з приводу дотримання статусу української мови як єдиної державної у стінах самого парламенту. Читач запитав, чому голова парламентської фракції Партії регіонів Олександр Єфремов на засіданні погоджувальної ради виступав російською, тобто іноземною мовою, а не державною.

Віктор Кобзар отримав відповідь на своє звернення від депутатської фракції регіоналів за підписом першого заступника голови фракції Михайла Чечетова. У цій відповіді написано, що на засіданні ради “О. С. Єфремов розмовляв не іноземною, а російською мовою”. Отже, регіонали вважають, що російська, одна з іноземних мов на території України, мов національних меншин, чомусь уже не вважається іноземною.

А мотивуючи виступ у стінах парламенту голови фракції російською мовою, Чечетов посилається, звісно ж, на мовний закон авторства регіоналів Ківалова—Колесніченка “Про засади державної мовної політики”. Чечетов наводить таку цитату із закону: “Обов’язковість застосування державної мови чи сприяння її використанню у тій чи іншій сфері суспільного життя не повинні тлумачитися як заперечення або применшення права на користування регіональними мовами або мовами меншин у відповідній сфері та на території поширення”. Чечетов тут явно пересмикує, зараховуючи до “відповідних сфер” і “територій поширення” і вищий законодавчий орган держави — парламент. Адже тут, як і в інших державних установах, при виконанні суспільних функцій обов’язковою є винятково державна українська мова. І не треба зараховувати до “території поширення” русифікації парламент незалежної держави.

А далі Чечетов узагалі переходить у наступ, доводячи, чому саме депутат-регіонал не просто може, а повинен говорити в стінах парламенту російською. Чечетов ще й звинувачує нашого читача, виборця, що той порушує права регіонала (цитуємо: “Заперечуючи право народного депутата України — публічної особи, обраної виборцями, які підтримали програму ПАРТІЇ, одним з пунктів якої є прагнення введення в Україні другої державної мови — російської”.

Принаймні відверте зізнання щодо “прагнення” регіоналів ввести в Україні другу державну мову — російську.

Відповідь Держкомтелерадіо

В. Кобзар
вул. Сурська, 49, с. Світлогірське, Криничанський р-н, Дніпропетровська обл., 52340

Шановний пане Вікторе!

Держкомтелерадіо України розглянув Ваше звернення, яке надійшло з листом Адміністрації Президента України від 10.01.2013 № 22/002368-04, щодо відсутності трансляції програм Українського радіо на середніх хвилях на території Дніпропетровської області, та повідомляє наступне.

Через брак коштів, передбачених у Державному бюджеті України на 2013 рік на трансляцію телерадіопрограм, вироблених для державних потреб (менше 30 % від потреби), у січні цього року Національна радіокомпанія України тимчасово зменшила кількість передавальних засобів, які були задіяні для розповсюдження програм Українського радіо на середніх хвилях.

На сьогодні першу програму Українського радіо поширюють харківський передавач потужністю 150 кВт на частоті 972 кГц, миколаївський передавач потужністю 250 кВт на частоті 972 кГц, донецький потужністю 40 кВт на частоті 711 кГц.

Покращення трансляції програм Українського радіо на середніх хвилях можливе за умови внесення відповідних змін до Державного бюджету України на 2013 рік.

Дякуємо за розуміння.
З повагою
Заступник Голови Держкомтелерадіо України **Д. В. Кравченко**

У ненашому ефірі

Валентина КОНОВАЛЕНКО,
Київ

Боляче читати про становище в Україні нашої рідної преси. Навіть у столиці українською мовою газет видається дуже мало, що вже говорити про регіони, особливо Крим, Донбас. Якісь перевертні колесніченки і ківалови дорвалися до влади і паскудять українську мову, саму Україну та її культуру.

Слава Богу, вдалося відновити радіоканали “Культура”, “Промінь”, бо лише тут можна почути рідну мову й пісню.

Про телебачення. Мені син оплачує цифрове телебачення, маю 160 програм, але побачити щось українськомовне там важко. Давно настав час визволити інформаційний простір України від чужинців.

Ось був день народження Шевченка, а що ми побачили на екрані українського? Нічого! Лише російськомовна “попса” та гумористи на чолі з Зеленським, які нав’язують українцям неповноцінність, тупість, невігластво. Кращими є “5 канал”, також канали ТВі, ZIK, НТА, але тепер і там більшає російськомовного.

Україна стає придатком Росії, коли Ківалова, Колесніченка, Болдирєва, Царькова та інших борців за російську мову Путін нагороджує медалями. А в якій державі вони заробили свої мільйони? А ще мають маєтки в заповідних зонах України.

Як змінили тестові завдання з історії України

Степан БОЙКО,
лауреат обласної просвітянської премії ім. М. Підгірянки,
м. Івано-Франківськ

У Галичині стало сенсацією, що Табачник викинув зі ЗНО ще й шістдесятників. Отже, Степан Бандера, Роман Шухевич, Євген Сверстюк, Іван Світличний і низка інших історичних постатей зникли зі шкільного тестування знань історії України. До цього у 26 розділі Програми “Україна під час Другої світової війни” були запитання про Романа Шухевича, Степана Бандеру. Так само треба було знати про дисидентів Аллу Горську, Іван Дзюбу, Ліну Костенко, Левка Лук’яненка, Євгена Сверстюка.

У розділі III “Київська Русь за часів роздробленості. Галицько-Волинська держава” зникли імена сина Володимира Мономаха Мстислава і Юрія II Болеслава. В VI розділі “Українські землі в другій половині XVI ст.” зникло ім’я Герасима Смотрицького. X розділ “Українські землі наприкінці XVII у першій половині XVIII ст.” вже не вимагає від школярів характеризувати перебіг подій національно-визвольної боротьби гетьмана Івана Мазепи. У XII розділі “Українські землі у складі Російської імперії наприкінці XVIII ст. — у першій половині XIX ст.” прибрали поняття “національна ідея” і вирішили: школярі не повинні характеризувати “політику Російської імперії щодо України”. Натомість мають характеризувати “процес включення українських земель до складу російської імперії”. XV розділ “Наддніпрянська Україна в другій половині XIX ст.” тепер не вимагає від випускників визначити здобутки національного руху в українських землях у складі Російської імперії. Розділ XVIII “Українські землі в складі Російської імперії на початку XX ст.” не згадує про самостійника Миколу Міхновського. Цей же розділ тепер не вимагає від учнів визначити причини та наслідки посилення національного гніту 1907—1914 рр., говорити про діяльність і здобутки діячів національного руху. XX розділ “Україна в Першій світовій війні” “викинув” Костя Левицького, засновника і голову національної Ради у Львові. XXII розділ “Україна в боротьбі за збереження державної незалежності (1918—1920 рр.)” позбувся Дмитра Вітовського, генерал-хорунжого армії УНР Юрія Тютюнника. У XXIV розділі “Радянська модернізація України (1929—1938 рр.)” зникло поняття “Розстріляне відродження” і з’явився радянський політичний діяч, один із організаторів Голодомору Григорій Петровський. У XXVIII розділі зникли Дзюба, Світличний, Костенко, Сверстюк, Лук’яненко, Горська. У XXIX розділі “Україна в період загострення кризи радянської системи (1965—1985 рр.)” викинули слово “русифікація”. Передостанній розділ “Розпад Радянського Союзу та відродження незалежності України” втратив Івана Драча.

Недарма серед студентів ходить анекдот про діяння Д. Табачника: “Дорогі студенти! Подивіться на мапу. Це Україна — помилка історії”. А може, поява на світ п. Табачника — це помилка, кажуть наші просвітяни. На щастя, в Галичині маємо правдиву “Історію України” Антіна Лотоцького. Мій онук уже вчиться за нею, а було б добре, аби діти всієї України її знали.

Ольга Огризло: «Мала б бути державна політика українського книговидання»

Ольга Огризло, керівник львівського ТзОВ “Українська книгарня”, належить до тих книгарів, які добре відчувають проблему української книжки: люди почали менше читати, менше купувати книг, а владних мужів не цікавить проблема українського книговидання. Сподіваємося, що питання, які їй поставив письменник Богдан Залізняк, небайдужі й читачам “Слова Просвіти”.

— Книгарня для Вас — це більше, аніж рідний дім. Ви отримуєте книги безпосередньо з видавництв і пропонуєте їх нам, читачам...

— Так. У нас дуже добре налагоджена співпраця... Робочий день починаємо з перегляду електронної пошти. Отримуємо перелік книг просто прекрасних — з київських видавництв “А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА”, “Либідь”, “Смолоскип”, “Дух і Літера”. А ще — видавництва Києво-Могилянської академії, “Наукова думка”, “Темпора” (скажімо, “Щоденник С. Єфремова”), харківські — “Фоліо”, “Факт”, “Акта”. Отримуємо також книги зі “Свічада”, “Літопису”, “Апріорі” (Львів), дещо з “БАО” (Донецьк).

— А як щодо вартості книг? Хто їх може купити?

— До прикладу, “Спогади про Івана Франка” — 320 гривень. Причому наша націнка — мінімальна. Аби тільки утримувати своє приміщення та мати хоча б мінімальну зарплату для працівників книгарні. Гарно нам співпрацювалося з Вірою Йосипівною Соловйовою, колишнім директором видавництва КМА. Вона вміла організувати справу.

— Чи й далі працюєте стабільно?

— Чесно кажучи, вже не так стабільно. Збідніли люди в нашому суспільстві — і матеріально, і духовно.

— Який бачите вихід?

— Потрібно, щоб була державна політика українського книговидання. Але це питання до відомства М. Я. Азарова.

— Як свідчать дослідження, нині в Україні читають менше, ніж в інших країнах...

— Важко сказати. Але наші зарплати не витримують жодної критики. Хіба люди за таких зарплат можуть дозволити собі купувати книги за 100, 200 чи й 300 грн? Необхідна належна державна політика в галузі книговидання. Зараз вона є, по суті, антидержавною. Ще 3—4 роки тому книжки купували краще. Ну, врешті, є й інші книгарні. А ще — інтернет, комп’ютери... Хоча електронна книжка ніколи не замінить книжок паперових. Стає тепло, коли читаєш “Триста поезій” Ліни Костенко чи вірші Миколи Вінграновського. Ви подивіться, який ошатний томик Ліни Костенко! У кожній роботі має бути жертовність, зокрема в пошуках ґрунтовного підходу до роботи.

— Який нині асортимент Вашої книгарні?

— 1999 року було 800 назв. Зараз — 8 тисяч, за рахунок розширення асортименту, з’являються нові видавництва.

— Держава відновила дотації для видавництв?

— Ми звільнені від сплати ПДВ. Маю на увазі українське книговидання. Це — єдина дотація...

— Що читають? Класику, сучасників?

— Не зовсім можемо задовольнити попит. Немає книжок Василя Стефаника — тільки у “Шкільній бібліотеці”. Николишин, директор видавництва “Апріорі”, видав книжку “Іван Керницький. Король стрільців”. Паралельно є в продажу книжка Романа Горака “Іван Керницький — поет з Божої ласки”. Популярна “Приватна колекція” Василя Габора. Нині у всіх рейтингах лідирують книги М. Дочинця.

— Співпрацюєте з бібліотеками?

— Наразі жодної співпраці. Бібліотеки — без грошей. Хоча бібліотекарі до нас часто приходять. Але, як би то сказати, — приходять і зітхають, бо де мають взяти гроші?

— З управлінням освіти області контактуєте?

— На жаль, ні. Вони не шукають з нами контакту.

— Може, є надія, що звернуть увагу на українське книговидання депутати, представники виконавчих влад різних рівнів?

— Мене поки що Ваше запитання смішить. Сподіваємося на себе та нові видавництва — наприклад, “Наш формат”, користуються попитом книги “Видавництва Старого Лева”, головним редактором якого є письменниця Мар’яна Савка...

Спілкувався **Богдан ЗАЛІЗНЯК**

Їхній подвиг зігріває і нас

Надія КИР’ЯН
Фото автора

16 березня у Гнатівці Києво-Святошинського району на місцевій капличці відкрили пам’ятну дошку, яка засвідчує, що “9 лютого 1918 року в селі Гнатівка з добровольців було сформовано окремий Запорізький загін — перше регулярне збройне формування Української Народної Республіки.

Згодом загін розгорнули в Запорізький корпус Дієвої армії УНР, який зіграв одну з провідних ролей під час Визвольної війни 1917—1921 років проти більшовицького та білогвардійського панування”.

Відправити молебень за душі покійних воїнів прийшли священики навколишніх церков: благочинний отець Василь з Білогородки, отці Петро з Луки, Петро з Личанки, Василій із Петрушок, Костянтин з Гурівщини, Василь з Бузової, Ярослав з Лісового.

Під час молебня святі отці наголошували, що “велетні духу, яких нині вшановуємо, своїм життям давали приклад новим поколінням як треба жити і любити свою батьківщину. Вони мали тверду віру в Бога, пам’ятали слова від євангеліста Іоанна: немає більшої любові на світі, як хто душу свою віддасть за ближніх своїх. Коли над Україною нависла загроза, залишали свої сім’ї, добровільно збиралися в загони і йшли захищати батьківщину. Господь беріг їх і благословляв, бо вони йшли на святе діло. Довгий час ми не знали правди про ці події, але нині є можливість дослідити архіви тих часів. Ці повстанці розуміли, що йдуть на самопожертву, яку невідомо чи оцінять; що воюють навіть за тих людей, які не свідомі того, що вони українці, що свою волю й державу треба захищати — за тих, хто був, є й буде. Ті, хто буде — це ми з вами.

На долю кожної дитини, яка народжується, впливають вчинки її батьків — якщо вони були праведні, буде легше жити і навпаки. Так само і в народів. Якщо у нашого народу були такі велетні духу, герої, їхній подвиг зігріває і нас, дає надію, що Україна стане європейською державою, де в пошані цінності, які заповідає нам Господь. Завдяки їм у нас є майбутнє”.

Павло Подобєд, координатор благодійної ініціативи “Героїка”, який досліджує архіви, нагадав про трагічні січневі події 1918 року. Після бою під Крутами війська Муравйова захопили Київ. Залишки українських частин, які відступили на захід, сконцентрувалися у Гнатівці й утворили формування, яке згодом відіграло значну роль у перших визвольних змаганнях українського народу за незалежність.

Створений Запорізький загін нараховував близько трьох тисяч вояків. Попри те, що були змучені безперервними боями, ці чоловіки вирішили боротися далі проти майже 20-тисячного московського війська Антонова-Овсієнка.

Павло Подобєд дослідив понад сто тисяч записів метричних книг про смерті у Києві та на Київщині у ці роки і був шокований звірствами червоноармійців, зокрема щодо священиків. Про це дізнався з документа, на який натрапив у Києві у фондах міністерства віросповідань УНР. Міністр віросповідань Іван Огієнко описав факти “визволення по-більшовицьки”. Характерна доля архієпископа Василя (в миру Василь Дмитрович Богоявленський), єпископ Чернігівський і Ніжинський. Розстріляний більшовиками у потязі, тіло викинули з мосту в річку, селяни підібрали його та поховали по-християнськи. Згодом червоноармійці викопали його і спалили, бо віряни поклонялися могилі.

— Досліджені мною записи свідчать, — розповів Павло Подобєд, — що лише в Києві за кілька днів січня 1918 року було страчено понад три з половиною тисячі цивільного населення. На Київщині також відбувалися жахливі речі: червоноармійці ґвалтували жінок, у могилах, які відкривали, знаходили по 40—50 осіб без голів, без носа, без вух. Це те, що сіяла червона армія. Хтось скаже: була війна. Порівняймо: білогвардійці 1918 року на території Київщини розстріляли кілька десятків осіб, вояки армії УНР стратили сімох (п’ятеро більшовицьких агентів у Ворзелі, двоє тих, які співчували монархічним ідеям у Києві). Ось така пропорція. Армія УНР збиралася в кулак, щоб зберегти моральні засади, які були в молодій Українській державі.

Нині знайдено документи, що в Гнатівці поховано п’ятеро вояків армії УНР, у Петропавлівській Борщагівці тринадцять, у Боярці шестеро... Пошуки тривають. Більшовики їх викопували й спалювали, могили плюндрували, засипали вапном, аби й сліду не лишилося. Сьогодні ми вшановуємо людей, які в надзвичайно тяжких умовах не опускали рук та боролися.

Андрій Ковальов, представник Спілки офіцерів України, розповів, що в Лаврентія Похилевича, краєзнавця, колишнього полковника царської армії, знаходимо спогад, що Гнатівка — одне з колишніх єврейських поселень. Тут не було православного храму. За рішенням Священного Синоду звели ось цю каплицю, щоб відспівувати померлих.

Саме в цьому селі постає штаб армії УНР. Наші збройні сили почали формуватися в українізованих частинах ще 1917 року. А тут вони були оформлені документально. Тут з’явився перший дієвий корпус армії, яка боронила Україну. Це була армія людей високого морального і християнського духу. Прості сільські священики з різних куточків України разом із корпусом УНР вирушали в бої.

Символічно, що меморіальну таблицю відкрили саме на каплиці. Тут служили молебень на честь заснування цього корпусу. Поруч із каплицею був шпиталь армії УНР і відспівували козаків, які поховані на цьому цвинтарі. Мабуть, немає парафії на Київщині, де поруч із храмом не були б поховані козаки чи старшини армії УНР. Обов’язок церкви — поминати цих людей. Святійший патріарх Філарет кілька місяців тому благословив біля кожного храму Київського Патріархату ставити пам’ятний знак на честь воїнів, полеглих за волю України.

На честь воїнів УНР сказали слово професор, перший заступник голови Спілки офіцерів України Сергій Литвин, Сергій Блощаневич, представник національної компанії “Оболонь”, від Боярської організації українських націоналістів Ігор Супруненко, від місцевої Гореницької сільської ради депутат Тамара Бігун.

Завдяки невтомним краєзнавцям-дослідникам поступово відкривається правдива історія, імена досі невідомих героїв, які, сподіваємося, будуть належно пошановані.

● **СОРОК ДНІВ ПАМ’ЯТІ**

Ніби щит духовний...

Зимно якось на душі. Зимно і тривожно. От іще одна світла українська душа полетіла у незвіданий світ Нави, випурхнувши з фізичного світу у світ небесний, і, мабуть, ген там, у небі, лине по Чумацькому шляху. Для нас, усіх тих, хто знав і шанував цю чудову людину, Геннадія Йосиповича Удовенка, залишився смуток і біль втрати.

Валерій ФРАНЧУК,
художник, лауреат Національної премії ім. Т. Шевченка

Кажуть, що Бог забирає кращих, і це, мабуть, правда. Усім своїм життям і працею заслужив Геннадій Йосипович на світлу пам’ять і вдячне наше слово.

Коли ще він був живий, була на серці якась впевненість, ніби якийсь духовний щит. Міцного селянського коріння, він був інтелігентною, високопорядною людиною, досвідченим дипломатом, тонким політиком з українською душею. Діячі такого масштабу як він робили все можливе, аби Лихо не опанувало Україною, але, на жаль, таких самовідданих людей стає дедалі менше, а джерело, яке завжди живило могутню ріку українського духу, української культури чим далі, тим більш замулюється через антиконституційні закони, труїться нинішніми можновладцями через сколонізований культурно-інформаційний національний простір...

Із ким залишаємося ми, ще поки живі, тут, у цьому “Раю на землі”, як писав наш пророк Тарас Шевченко? Чи ж багато серед нас, українців, тих, надійних і самовідданих, хто ставши у перші шеренги борців за українську Україну, жертвуючи заради спільного особистим, добрим словом чи дужим плечем підтримає національну справу?

Тримаю в руках лист за підписом Геннадія Удовенка, написаний на початку 2000-х років. Його слова тоді, в нелегку для мене пору, підтримали й надали впевненості в потрібності й правильності того, що я роблю. Так, він був для мене одним із тих основних орієнтирів, що не дали збитися з обраної мною чи Господом для мене творчої дороги і надали сил іти далі, не звертаючи уваги на колючі терни на шляху, особливо це стосується мого циклу робіт “Розгойдані дзвони пам’яті”. Завжди пам’ятатиму його мудрі слова і добрі очі, буду безмежно вдячний за вчасну і дієву підтримку.

Як правило, зустрічався з ним на відкритті моїх персональних виставок, присвячених пам’яті жертв голодоморів в Україні. Це була частка і його пам’яті, яку прагнув зберегти для наступних поколінь. Геннадій Йосипович народився напередодні Голодомору, 1931-го. 1933-й змів із ниви життя мільйони українців, але йому суджено було тоді вижити та досягнути високого чину. І кожним своїм вчинком, кожною думкою і словом він утверджував право українців, щоб була “в своїй хаті своя й правда, і сила, і воля”. Тож без перебільшення його можна називати визначним українцем, патріотом і вірним сином своєї землі.

Ось чому якось зимно й тривожно мені на душі, сумно без цієї дорогої для мене, для нас людини. Зимно й тривожно... Нехай ніжним пухом прийме Його тіло у своє лоно земля українська, за правду і волю якої він боровся усе своє життя. А Чумацький шлях на небі хай прийме Його світлу душу, де вже так рясно засіяно невгасимими вогнями полум’яних українських діячів, освітлюючи й зігріваючи тих, хто простує в майбутнє.

«Служу українському народові!..»

Військовий інститут Київського національного університету, Житомирський військовий інститут імені Сергія Корольова, Академія сухопутних військ імені гетьмана Сагайдачного, Харківський університет Повітряних Сил імені Кожедуба, Військово-морський коледж Академії Військово-морських сил імені Нахімова, Київський військовий ліцей імені Богуна...

Назви цих – і не тільки цих – військових навчальних закладів звучали у столичному Будинку офіцерів, де відбувався фінальний етап Міжнародного конкурсу з української мови імені Петра Яцика у Збройних силах України. Військовики завершують свій мовний марафон трохи пізніше за школярів і студентів. А ще пізніше фінішує турнір у діаспорі, де нагородження переможців і призерів приурочується до Дня незалежності України.

Після написання робіт учасниками фінальних змагань конкурсу відбулося нагородження їх за результатами попереднього етапу. Вони одержали відзнаки Фармацевтичної фірми “Дарниця”, корпорації “Оболонь” та фундації ім. Багряного (США).

“Іменинників” у військових строях привітали і вручили їм подарунки виконавчий директор Ліги українських меценатів Михайло Слабошпицький, директор Інституту української мови НАНУ, доктор філології й голова журі конкурсу Павло Гриценко, голова Національної спілки письменників, голова наглядової ради турніру Віктор Баранов і секретар НСПУ Сергій Грабар.

“Служу українському народові!..” — звучало від кожного нагородженого, і ці слова набирали символічного значення. Бо в них, як і в молодих розумних обличчях, світилася енергія надії на майбутнє.

Прес-служба
Ліги українських меценатів

“Головна мета діяльності товариства — “культурне і економічне піднесення підкарпатсько-руського народу, виховання його в моральнім і патріотичнім дусі”.

Володимир ПІПАШ,
голова Закарпатського ОО “Просвіта” ім. Т. Шевченка, кандидат історичних наук

Товариство «Просвіта» на Закарпатті у минулому та сьогоденні

Упродовж століть населення Закарпаття (а “історичне Закарпаття” охоплювало значно більші терени ніж однойменна область нині, включало частини Східної Словаччини, Північно-Східної Угорщини та півночі Трансільванії) було відірване державними кордонами від інших українських земель, зазнавало, незалежно від того, до складу якої держави входило — чи то Угорського королівства, Трансільванського князівства, чи то Австрійської та Австро-Угорської імперій, — жорсткого національного гніту з боку угорських панівних кіл.

Угорський шовінізм і політика

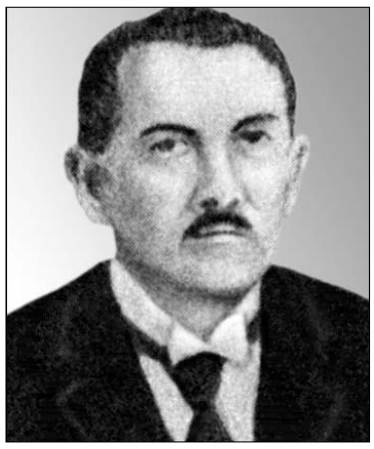

Беззмінний голова Закарпатської “Просвіти” (1920—1939) Юлій Бращайко

мадяризації особливо посилилися після перетворення Австрійської імперії 1867-го на дуалістичну Австро-Угорську імперію. На відміну від Галичини та Буковини, що ввійшли в австрійську її частину, в якій певні права національних меншин забезпечувалися, то Закарпаття — в угорську (Угорське королівство), у якій, окрім угорців, інші народи, за винятком хорватів (тим дещо “дозволялося”), жодних національних прав не мали. Офіційною політикою в Угорщині було: всі повинні бути угорцями. Тож жорстко придушувалися найменші спроби національних проявів, із залученням насильницьких методів здійснювалася мадяризація. Дійшло до того, що, відповідно до законів Апонія від 1907 р. та 1909 р., шкільництво у Закарпатті повністю було переведено на угорську мову, а 1915 р. — навіть заборонили кирилицю. У соціально-економічному плані край був найвідсталішою частиною імперії, а національно-культурне становище закарпатських українців — найгірше з-поміж усіх інших територіальних груп українського народу, що входили чи до Росії, чи до Австро-Угорщини.

Для протиборства мадяризації важливу роль мало збереження етнічної самоідентифікації корінного населення Закарпаття, з усвідомленням, що за Карпатами живе той же народ. Спроби національно-культурних і церковних діячів створити для цього просвітницьку організацію розпочалися ще в середині XIX ст., однак угорські панівні кола чинили жорсткі перепони. Тож лише три роки змогла проіснувати створена 1850 року Пряшівська літературна спілка ім. Іоана Хрестителя (видали 12 книг). Діяльності наступної організації — Товариству св. Василія, заснованого 1864-го за ініціативою Мукачівського та Пряшівського греко-католицьких єпископів І. Поповича та Й. Гаганця, — ставилося стільки перешкод, що воно 1871 року припинило своє існування. Не виходила також і його газета “Світ” (заснована 1867 р.), позаяк наступний після смерті І. Поповича єпископ-мадярон Степан Панкович заборонив її передплачувати.

У своїй політиці шовіністи досягли певного успіху. Адже значна частина закарпатської інтелігенції, особливо — духівництво, була змадяризована. Із 508 греко-католицьких священиків 6-ти жуп русинами себе назвали 72, із 831 учителя — лише 97.

Наприкінці 80-х рр. XIX ст. для супротиву мадяризації починає формуватися народовецький напрям. Легальним його центром стає Товариство св. Василія, яке вдалося відродити наприкінці 1896 р. Із 1897 р. воно починає видавати газету “Наука”. Та повсякчас існувала загроза його заборони як громадської організації, і народовці пішли на хитрість. Вони використали наявність в Угорщині закону про вільну діяльність акціонерних товариств, тож засновують акціонерну видавничу спілку “Уніо”, якій передали усе майно Товариства св. Василія. “Уніо” продовжило видання “Науки”, а також започаткувало друк просвітницьких книг “для народу”, календарів. Лідером народовців стає о. Августин Волошин.

Хоча умови функціонування “Уніо” були вкрай важкими, однак саме воно заклало перші основи просвітницької роботи. Чимало його діячів підтримувало контакти з галицькими українськими діячами, львівською “Просвітою”, а парох с. Скотарське о. Омелян Штефан 1897 року (за іншими даними 1896-го) засновує читальню, за зразком просвітянських читалень Галичини. Невдовзі напівлегальні гуртки-читальні створили у Верхніх Верецьках, Липчі, Рахові, Ясіні.

Входження Закарпаття 1919 року до складу Чехословаччини істотно змінило ситуацію. З одного боку, ця держава була чи не найдемократичнішою у Центральній Європі, у ній легально діяли політичні партії, громадські організації. У Закарпатті провели низку реформ, більшість із яких мали позитивні наслідки, чимало зроблено для піднесення освіти, медичного забезпечення, загальної культури. Але влада ЧСР аж до осені 1938 р. не виконувала зобов’язань Сен-Жерменського договору та чехословацької конституції про автономію Закарпаття. Більша його частина була виділена в адміністративний край “Підкарпатська Русь”, але поза його межами опинилася українська Пряшівщина, яку віддали Словаччині. На відміну від першого президента Т. Г. Масарика, котрий заявляв про “тимчасовість” входження Закарпаття до складу Чехословаччини, визнавав, що тут живе гілка українського народу, вважав “Чехословаччину опікуном Рутенії” та був готовий “відступити це опікунство, коли український народ стане національно об’єднаним”, наступний президент Е. Бенеш вважав, що необхідно робити все, аби край належав ЧСР навічно. З цією метою влада застосовувала стару імперську політику: “розділяй і владарюй”. Було використано незавершеність через вищезазначені причини українського націотворення, наявність у Закарпатті русофільської та русинської течій.

Русофільство підтримали галицькі й буковинські русофіли-емігранти і російські білогвардійці, чимало з котрих поселилося у краї. Фінансову підтримку надавали їм спецслужби Угорщини та Польщі, бо уряди цих країн були вороже налаштовані до українського руху. Тож упродовж 20—30-х рр. суспільне життя краю характеризувалося ідейною боротьбою між українською та русофільською і пов’язаною із останньою “автохтонно-русинською” течіями. Ця ситуація була вигідна владним колам ЧСР. Якщо на початках празький уряд сприяв українській культурній течії, то згодом перейшов до підтримки русофільства та русинства, які дезорієнтовували населення.

Ідею про утворення у Закарпатті Товариства “Просвіта” вперше обговорили на нараді національно-культурних діячів (М. Григашій, Ю. Бращайко, А. Штефан, А. Твордило, Г. Стрипський, А. Волошин та ін.), що відбулася на квартирі о. А. Волошина 30 грудня 1919 р. Тут створили організаційний комітет, котрий мав підготувати проект статуту. Установчі збори запланували на 29 квітня 1920 р. у приміщенні жупанату, та коли його учасники прийшли сюди після богослужіння у кафедральному соборі, з’ясувалося, що зал захопили озброєні палицями провокатори, яких найняли русофіли. Тож збори довелося перенести. 9 травня 119 делегатів обрали керівні органи, затвердили статут Товариства “Просвіта”. Головою обрали адвоката Юлія Бращайка, котрий незмінно займав цю посаду до 1939 року. До правління (Головного Виділу) увійшли: о. Августин Волошин — директор Ужгородської учительської семінарії — заступник голови; Василь Гаджега — канонік капітули Мукачівської греко-католицької єпархії; о. Віктор Желтвай — професор учительської семінарії; Іван Панькевич — професор ужгородської гімназії; Порфир Медвідь — директор Ужгородської сирітської семінарії; Мирон Стрипський — ужгородський піджупан; Микола Творидло — агроном; Августин Штефан — професор Ужгородської гімназії (з 1922 р. — директор Мукачівської торговельної академії); Микола Долинай — лікар; Степан Клочурак — редактор; Володимир Шуба — працівник Підкарпатського банку. У подальші роки дехто відійшов від роботи, тож до керівництва надалі входили: Михайло Бращайко, Федір Ревай, Володимир Бирчак, Василь Гренджа-Донський, Василь Климпуш, Олександр Маркуш, Лука Дем’ян, Іван Грига, Василь Лар, Павло Кукуруза, Михайло Новаківський, Іван Гриць, Антін Дівнич, Ілля Цьокан, Михайло Марущак, Дмитро Німчук, Роман Стахура, Дмитро Струк, Іван Романченко, Олекса Приходько та інші.

Просвітянський театр М. К. Садовського в Ужгороді

Згідно зі статутом, головна мета діяльності товариства — “культурне і економічне піднесення підкарпатсько-руського народу, передусім виховання його в моральнім і патріотичнім дусі”. Створили низку комісій: організаційну, музейно-бібліотечну, видавничу, театральну, музичну, літературно-науковий відділ, референт із організації будівництва Народного Дому “Просвіти” та ін., які мали організовувати роботу за відповідними напрямами.

Вражена надзвичайно низьким культурним рівнем спорідненого слов’янського населення, чехословацька адміністрація на початках, як зазначалося, підтримала та надала значні кошти для діяльності “Просвіти”, приміром, у державному бюджеті на 1922 р. було закладено як сталу субвенцію 80 000 крон, а надзвичайну — 1 мільйон крон.

Підтримка влади і великий ентузіазм патріотичної інтелігенції дозволили “Просвіті” швидко налагодити активну роботу. По селах створюються хати-читальні, які стають місцевими осередками та центрами громадського й культурного життя. При них засновуються бібліотеки, театральні гуртки, хори, пожежні команди, кредитні спілки тощо. У містах, а іноді й у великих селах створюються філії “Просвіти”, які координують діяльність читалень. Уже 1920 року запрацювали філії і читальні у Берегові, Ясінях, Хусті, Перечині, Верхніх Верецьках, Воловому, Білках, Косівській Поляні, Довгому, Руській Мокрій, 1921 року — у Ставному, Чорноголовій, Воловці, Канорі, Кайданові, Чинадієві Березького, Веряці Угочанського, Богдані, В. Бичкові, Калинах, Вільхівцях, Дубовому, Ізках, Рахові та ін. 1929-го “Просвіта” мала 4 філії, 176 читалень і понад 11 тисяч членів.

На жовтень 1936 р. “Просвіта” включала: І централю, 13 філій (одна на Пряшівщині), 234 читальні — загалом 248 структурних одиниць. На день проведення Всепросвітянського з’їзду в Ужгороді 17 жовтня 1937 року при філіях “Просвіти” було 135 театральних гуртків, 94 хори, 44 спортивні гуртки, 12 духових оркестрів, близько 17 тис. членів.

Важливе значення мало заснування 15 січня 1921 р. першого професійного українського театру

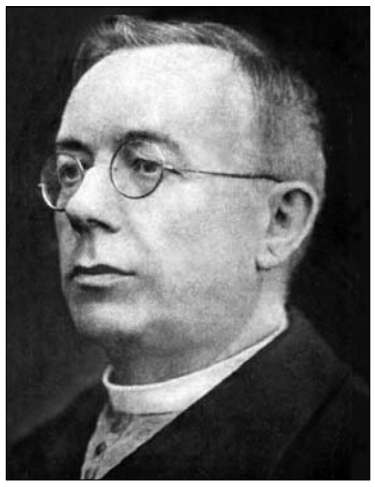

Член правління Закарпатської “Просвіти” Августин Волошин

на Закарпатті, який отримав назву “Руський театр товариства “Просвіти”. У серпні 1921 р. його очолив Микола Садовський, а через два роки Олександр Загаров. У репертуарі були вистави “Наталка Полтавка” І. Котляревського, “Дай серцю волю, заведе в неволю” М. Кропивницького, “Безталанна” і “Наймичка” І. Карпенка-Карого, “Шельменко-денщик”, “Сватання на Гончарівці” Г. Квітки-Основ’яненка, “Украдене щастя” І. Франка, “Запорожець за Дунаєм” С. Гулака-Артемовського, “Циганка Аза”, “Маруся Богуславка”, “За двома зайцями” та “Тарас Бульба” М. Старицького, “Назар Стодоля” Т. Шевченка, багато інших. У театрі працювали такі відомі митці, як Микола Певний, Ніна Певна, Федір Гошовський, Михайло Біличенко, Іван Романченко, Микола Чирський, Ярослав Барнич, Федір Базилевич, Микола Аркас, брати — Августин та Євген Шерегії. За час існування театр показав понад тисячу вистав, що мало величезний вплив і на усвідомлення у закарпатців почуття єдності з усім українським народом.

Через фінансові проблеми 1929-го театр припинив існування, однак у читальнях функціонувало чимало самодіяльних театральних гуртків. 1936 року брати Шерегії створили при хустській “Просвіті” театр “Нова сцена”, який у листопаді 1938 р. отримав статус Українського державного національного театру.

Одним із перших кроків музичної комісії стало заснування Руського Національного Хору, котрий незабаром очолив Олекса Приходько. Цікаво, що хор із самих початків був настільки популярним, що до нього записувалися і чеські чиновники, навіть віце-губернатор краю Пітер Еренфельд. 1924 року хор нараховував 220 членів, спричинив поштовх до створення хорових колективів при читальнях “Просвіти” по всьому краю. На середину 30-х років у 94 просвітянських хорах нараховувалося 2730 співаків. Тільки 1933 року вони дали 440 концертів.

Проте, починаючи з 1923 р., стосунки між “Просвітою” та чехословацьким урядом погіршуються. Цього ж року виникло “Общество им. Александра Духновича”, яке стояло на русофільських позиціях. Відтоді між двома культурно-просвітніми товариствами велася запекла боротьба за вплив на населення. Офіційна влада почала більше підтримувати русофільську течію і, відповідно, “Общество им. А. Духновича”. 1924 року губернатором Підкарпатської Русі призначено русофіла Антона Бескида.

Далі буде.

Вернадський і наша ноосфера

Уже кілька десятиліть Володимир Вернадський, якому виповнилося півтора століття, буквально переслідує Івана Драча “грандіозністю і невтоленністю свого особливого розуму, винятковою чесністю і сумлінністю свого інтелекту”. Як пише в есеї “Про найкращого з людей” і підтвердив у нашій розмові, він намагається не пропустити жодного заходу, який пов’язаний із першим президентом Української академії наук. Так само старанно відстежує і збирає всі публікації, книги самого Вернадського і про нього. Особливе захоплення викликали в Івана Федоровича щоденники, які Володимир Іванович писав 67 років, починаючи з 14-літнього віку і до самої смерті 1945-го.

На превеликий жаль, за роки незалежності Україна спромоглася в 1994—1997 рр. видати лише маленьку частку думок основоположника вчення про ноосферу, геніального українця — 2 томи діаріушу за 1917—1921 рр. мізерним накладом 1000 примірників. Для порівняння: “шедеври”, на обкладинці яких стоять прізвища Л. Кучми і “проффесора” В. Януковича, розтиражовані в кілька десятків тисяч. Останні залишають по собі обкрадену, загиджену, зневажену ноосферу України; В. І. Вернадський, якого шанує все людство, дає нам розуміння й надію як зберегти себе і навколишній світ, передавши його нащадкам досконалішим і безпечнішим.

Навколо цього й точилася наша розмова з філософом від землі й літератури Іваном ДРАЧЕМ у його офісі товариства “Україна і світ”.

— Іване Федоровичу, якось тихо і непомітно в Україні відбувається відзначення ювілею Вернадського: кілька публікацій у пресі, ювілейна сесія Загальних зборів НАН України й круглого столу в Інституті історії та розтиражоване дорікання Азарова, уряд якого виділив на ці заходи копійки, що українці, мовляв, не шанують засновника Української академії.

— Справді, Азаров прийшов на зібрання і вистидав українців, хоча й Академія, і Комісія з розробки наукової спадщини вченого разом із Російською АН давно працюють над його архівами. За умов жебрацького фінансування навіть видати дещо спромоглися, створили фільм. Про це мені розповідав Микола Жулинський.

Влада у нас “ліберальна”: святкуйте собі, українці, відзначайте... Точнісінько таке було торік зі святкуванням 190-річчя знаного у всьому світі українського просвітителя-гуманіста, філософа і поета Григорія Сковороди. Якби не кілька ентузіастів, і того б не було.

Можливо, це й краще. Можливо, треба, щоб самі люди згадували і вшановували, в’яжучи нитку національної пам’яті. Треба нам кооперуватися, бо якщо робитиме держава, то ми будемо на рівні цієї держави, якою вона нині є.

— Вернадський, нащадок давніх українсько-старшинських родів, по-європейськи освічена людина, в одному зі своїх щоденникових записів подає думку, що суспільство поділяється на дві раси — будівничих і руйнівників. До перших він насамперед зараховує свідому інтелігенцію, що сповідує примат високого інтелекту й широкої культури. Чого не завжди скажеш про нашу інтелігенцію, яка постійно перебуває у стані броунівського руху. Чи, може, ми, за браком тих же чеснот, стоїмо на порозі розвалу цієї раси? Інакше як пояснити, що на чолі нашої держави опиняються руйнівники?

— Але попри все, весь час виринають якісь ентузіасти, утворюють навколо себе таке цікаве силове поле самовідданих людей, що невтомно й постійно роблять суспільно-важливу справу, вражають і підживлюють своєю енергією інших. До таких належали Борис Возницький, Михайло Сікорський... Такі люди роблять велику справу, і вона навколо них крутиться, затягуючи в свою круговерть небайдужих. І цей процес нескінченний у часі, він вражає безперервністю народження нових діячів і переконує тебе, що не все ще втрачено... Це як могутні джерела, які вибухають то в одному, то іншому місці, і ця жива вода нації існує. Це свята правда.

— Спорадично джерела такі, як Сковорода, Шевченко, Леся Українка, Франко справді виникають на національному ґрунті, але немає потужного фонтана... За Вернадським, людські спільноти як частка ноосфери постійно генерують енергію, якої нам для кардинальних змін, напевно, не вистачає?

— Усе робиться до часу. Все це зрозуміле і знайоме — енергія не народжується на порожньому місці й безслідно не зникає. Ця енергія існує, накопичується впродовж 12—15 років. Збирається, збирається і вибухає. Якщо на той час були готові інтелектуальні й культурні сили, то вона, — така-перетака, а народилася держава Українська. А потім, після кучмівщини, вибухнула ж Помаранчева революція?! Це підтвердження того, що наша енергія нуртує, збивається докупи і потім неодмінно вибухне. Хочете, щоб воно було швидше? А хто не хоче? На жаль, це як нове життя, яке жінка має народити після 9 місяців виношування. Інколи може в шість, сім чи вісім... Але не завжди воно буває здоровим і щасливим, я так думаю.

— Прописні істини, що існують закони суспільного розвитку. Але історія свідчить, що не всі суспільства, де виникали критичні маси, могли скористатися цим моментом...

— Цим скористалися раніше поляки, тоді фіни, ще в 1920-х, потім чехи, словаки. 1917-го ми не були готові. Так, маємо претензії до Грушевського, Петлюри, Єфремова, Винниченка. Знаючи ніби всі обставини того часу, я досі дивуюся, як вони змогли зробити навіть те, що зробили. Я не маю до них претензій, бо вони старалися кожен по-своєму в міру власних сил.

— Це справді були неофіти, переважна більшість із яких навіть власного життя не мала, все — заради майбутнього, в ім’я національної ідеї. На відміну від молодих, соціалістів, есерів, до яких примкнув і Грушевський, які не упускали і власних практичних інтересів. На зразок певної частини нинішніх професійних патріотів. За таких умов бере гору практично-чіпка сірятина, яка розкрадає енергетику нашого майбутнього.

— Але вона не зникла, а розійшлася по всіх усюдах, розлилася по всьому народу, який можна називати українським. Навіть тепер, коли час від часу слухаю радіостанцію “Ера”, чую, як виступають вчительки, лікарі. Це говорять українські інтелігенти і я розумію, що вони переживають за все те, що відбувається нині в Україні. Незважаючи на свою мізерну зарплату в одну-півтори тисячі гривень! Вони не про це говорять, а про культуру, про мову, про те, як зберегти державу. Це вже велике діло! І найбільше втішає, коли ти чуєш це з Донецька чи Луганська...

Торік у листопаді ми були на відзначенні ювілею Українського музично-драматичного театру в Донецьку. На їхні спектаклі вже за кілька тижнів не можна купити квитки. Туди ходить увесь російськомовний Донецьк. Попри існуючу там атмосферу, там є середовище, яке хоче чути українське слово. До цього долучають і дітей, яких беруть із собою. Це надзвичайно цікаво.

— У царині збереження, захисту і відродження національно-культурного життя активно працюють і на Луганщині, особливо обласна “Просвіта”: постійно у них якісь культурно-мистецькі заходи, конкурси, презентації. А нещодавно відкрили магазин української книги... Тож ідеї Вернадського, згідно з якими відбувається накопичення людської енергії, особливо тих, що проживають на гранітно-кристалічному щиті (а це Слобідська й Центральна Україна, значна частина Волині й Півдня), підтверджують незмінний розвиток подій...

— Ви знаєте, що там недалеко один від одного жили Борис Грінченко й Олександр Даль, автори двох словників — українського й російського. Але один працював на велич українського народу, інший, хоча й не росіянин за походженням, — російського.

— Напевно, тут грає роль національна пам’ять. Вернадський, якого росіяни всюди пропагують як свого ученого, коли англійці запропонували йому виїхати з Криму за кордон, занотовує думку, що він не мислить своєї науки поза національним контекстом.

— Це у ньому жило президентство Академії наук, якою він опікувався, та й генетичне українство в ньому ніколи не вмирало, знову й знову оживаючи. Змушений переїхати до Москви, він ніби забув його, — хоча згадаймо, які то часи були! — і лише наприкінці життя він став ностальгічно цікавитися українством. Вернадський щиро дякував Богомольцеві за оті збірники Шевченка, що він йому висилав. І кілька разів допитувався у Богомольця, а де ж Кримський, “хочу цього чоловіка бачити, я скучив за ним”. А той робив вигляд, наче не бачить цих листів і кілька разів не відповідав йому. А це було, коли Кримського Москва відправила на заслання, де він і помер. Це той Кримський, з яким вони творили Українську академію і який подарував йому збірку поезій “Пальмове гілля” і надписав: “Найдорожчому моєму приятелю і найкращій людині, котру я коли-небудь знав, академіку В. І. Вернадському присвячую цю книжечку своїх віршів...”. Дуже він його шанував і любив. Стосунки їхні зворушливі, і це особливо вражає на тлі стосунків Єфремова і Грушевського, між якими була войовнича непоступливість і несприйняття.

— Ми торкнулися морально-етичних засад української інтелігенції. Здавалося б, надзвичайно розумні, виховані люди, мають спільну благородну мету, але коли питання переходить у площину особистих інтересів, тоді назовні вилазить оте дріб’язкове, нице...

— Читали три романи Левка Різника: про Шептицького, Грушевського, Франка? Ці три постаті поєднані одною ідеєю, і він переконливо доводить, що попри всі стосунки, які були між професором і доктором Франком, в основі вони все-таки були приязними, хоч жіноча половина робила своє діло, щоб їх роз’єднати.

Але все це накладає відбиток на спільну справу.

— Навіщо заглиблюватися в історію, погляньмо на сьогодення. Не згадуватимемо Табачника, тут давно все зрозуміло. Маємо ще такого собі академіка, колишнього спікера В. Литвина. Не торкатимемося цінності його історичних праць. За якийсь час людина, звинувачена в плагіаті, яка сьогодні привселюдно обіцяла не підписувати антиукраїнський, антиконституційний закон про мови, а завтра нишком його підписала, незабаром, можливо, буде претендувати на місце Вернадського в НАН України. Він буде впливати на подальший розвиток усього життя науки. Якою ж тоді буде ця наука?

— У нас узагалі дивовижна ситуація. Якщо взяти становлення Української держави, починаючи з першого президента, другого, третього, четвертого, то, розглядаючи їх у такий спосіб, навіть без лупи, страшно взагалі стає за існування держави. І всі це розуміють.

— Тож ми таку державу і маємо...

— Тоді що? Одцуратися цієї держави, одцуратися цих президентів і, як пише Степан Колесник, “пересівати волю”? Замість озимини, яка не вдалася, бо вимокла, побита морозом, треба яриною засівати. Але треба ж мати спочатку добірне зерно!

— Треба! І воно є, народилося. Приклад життя і діяльності Вернадського — хіба це не те добірне зерно, яке варто сіяти в свідомість українського суспільства?

— На жаль, усе це перетворилося, як ви сказали, у кілька газетних публікацій і корпоративний ювілей структури, до якої належав Вернадський. Ви намагаєтеся ширше це розглянути. Згоден, робити це треба було дещо інакше. Але за наших умов це не так просто.

Свого часу була в мене ідея — піти до Патона, щоб створити низку великих енциклопедій, на кшталт як Шевченка зараз видають. Але ж грошей влада не дає. Можна було б таку ж енциклопедію Довженка, Космічну, Вернадського зробити. Ми неповороткі, тому росіяни й обходять нас, привласнюючи нашу славу і гордість — Вернадського, Корольова, інших видатних діячів науки й мистецтва. Такі енциклопедії — дуже велика справа. Це була б посадка молоденьких дерев, шкілка, звідки згодом наступні покоління ці дерева розсадили і це був би справжній густий інтелектуальний гай. І тут Вернадський суперпотрібний, бо це світова величина, яка виросла й сформувалася на світових здобутках науки й культури, але насамперед на рідній, українській. Адже в його родині, особливо завдяки матері, свято шанували українську історію, мову, пісню.

— Що нам потрібно зробити, аби ввести праці Вернадського, його ідеї у науковий обіг? Щоб він працював на майбутнє України?

— Принаймні треба було б видати його твори українською мовою. Чи навіть ті, про які ми говорили. Якщо порівняти те, що видано російською, і те, що українською, то там їх на десятки, сотні разів видавалося і видається більше. Як наблизити його до українського серця, української душі? Бодай якісь основні речі видати. Коли я читав його щоденник, у мене виникла ідея взяти і найосновніші речі вибрати і видати українською.

Вернадський дослідив, розкрив і дає нам можливість подивитися на біосферу, на ноосферу, на всі ці різноманітні космічні світи як взаємозалежну й органічну єдність. Його вчення — ключ до розуміння, як давати раду самим собі. Треба навчитися, образно кажучи, розрізняти мертву і живу воду — основу життя. Треба, щоб оця живильна вода високого інтелекту і нашої культури час від часу скроплювала нашу душу й серце.

...Мене вражає, коли доводять, що на Марсі води немає, а раніше була. Імовірно, життя, що існує на Землі, започатковане з тої марсіанської кислої води. Вона там зникла. Можливо, марсіани знали про це і, приречені на кінець, переселилися до нас із вами. Ви про це не думали?

Спілкувався
Микола ЦИМБАЛЮК

“Сюди треба приїздити, щоб відчути самому повітря, дух, душу Гончарівської родини”.

Жінки-берегині Олеся Гончара

ДО 95-ліття ОЛЕСЯ ГОНЧАРА

Леся СТЕПОВИЧКА,
письменниця, заслужений працівник культури України

Коли помер Гомер, сім давньогрецьких міст — Хіос, Смірна, Саламін, Колофон, Родос, Аргос та Афіни — сперечалися за честь вважатися його батьківщиною. Сторінки щоденникових записів Олеся Терентійовича ставлять філософську багатокрапку в давнішній дискусії між двома сусідніми областями: так чий же Олесь Гончар? ***“Доскіпливо питають — звідки ж таки: з Полтави чи з Дніпропетровська? І звідтам, і звідтам. Тато й мама помирили...”*** — занотував письменник.

Але якщо точніше, народився майбутній класик української літератури в будинку на вулиці Петрозаводській, у Ломівці,

“...А я напишу Україні, сонцю її і степам”

що входила в адміністративний ареал міста Катеринослава (тепер Дніпропетровська). Народила Дніпропетровщина, а зростила Полтавщина — так уже сталося в його напівсирітській долі.

Поет, прозаїк залишається у книгах, у рядках, у своєму Слові. Так, але не тільки. “Wer den Dichter will verstehen, soll zu seiner Heimat gehen”, — сказав Генріх Гейне. — ***“Хто поета хоче взнати, мусить йти до його хати...”***

Мені пощастило бувати в трьох хатах Олеся Терентійовича. Вони різні, як різні періоди його життя. Немало ми знаємо про Олеся Гончара, життя його ретельно досліджене й докладно описане, та в трьох його домівках є таке щ о с ь, чого не прочитаєш у книжках про нього. Сюди треба приїздити, щоб відчути самому повітря, дух, душу Гончарівської родини... А ще — збагнути роль і присутність у його долі кількох важливих доленосних жінок — найближчих і найрідніших — бабусі, сестри і дружини, які, мов три янголи-оборонці, допомогли йому відбутися, виконати місію Митця й Громадянина на землі.

Життя великого письменника Олеся Терентійовича Гончара осяяне світлом і теплом цих трьох берегинь. Мама, Тетяна Гаврилівна Гончар-Біліченко, подарувавши життя своєму синочку 4 квітня 1918 року, померла 26 грудня 1920 року, коли майбутньому письменникові не виповнилося й трьох рочків. Як відомо, батько Терентій Сидорович Біліченко небавом привів до хати нову дружину, класичну люту мачуху для дітей-напівсиріт Сашка й сестри його Шури.

Бабуся Прісина — світлий янгол Олесевого дитинства

Через півроку по смерті Сашкової мами його дід по матері, Гаврило Васильович Гончар із села Сухої, глава родини Гончарів, сказав синові Якову: “Їдь до Біліченків і без хлопця не повертайся!” Яків Гаврилович приїхав до Катеринослава і забрав малого Сашка до Сухої. Хлопчину записали в сільраді на прізвище материнської родини — Гончар, а згодом із Сашка він став Олесем (так вчителька у школі назвала).

У Сухій — одна з трьох хат письменника, чи не найважливіша. Тут любили мистецтво, і самі творили красу. Дідусь Гаврило різьбив по дереву, й досі збереглися його рукотворні дива — ослін, стільчики, скриня, а дідусів брат чаклував над скрипками. Гончарів називали по-сільському “теслями”. Дядько Яків, хоч був головою сільради, ходив до церкви, співав у церковному хорі. Серед таких родичів, на тлі райської природи сходила його зоря, формувалася душа від двох до сімнадцяти років, виглядаючи своє майбуття. А на нього чекали й “окопи над Россю”, і тюрма на Холодній Горі, і фронт, і альпійський воєнний похід із мінометною ротою на Захід, і “молода слава “Прапороносців”, і “юна Валя”, і державні премії, і зустрічі з Йосипом Сталіним, і “голгофа “Собору”, і Асамблея ООН у Нью-Йорку. Усе ще було попереду...

Магія старих світлин на стінах веде інтуїцію глядача до тих єдино можливих висновків — тут жили і живуть добрі люди. Бабуся по матері Пріся, світлий янгол Олесевого дитинства, його перша Берегиня. ***“Бабуся — найрідніша людина, що була для мене як образ самого народу”,*** — написав письменник про неї. Прості доторки бабусиних вузлуватих, натруджених пальців, її ласкаві долоні замінили дворічному малюкові материнські руки. Бідної матусі, що надірвалася, пиляючи дерево, ще там, тоді, у Ломівці...

Бабуся Пріся (1861—1947), Прісина Євстахіївна, походить із родини кріпаків, привезли її в Суху з Харківської лінії (найбільшого невільничого ринку України в XIX столітті), неписьменна, але вельми обдарована жінка, пряла, вишивала. Мала добру вдачу, її любили родичі, невістки, сусіди. Дитинство Олеся було осяяне теплом і ласкою її серця і голосу. Співала онукові колискові, жаліла, гладила по голівці русявого хлопчину, купала в любистку і в любові. Розповідала малому Олесю казки, бувальщини, чувані від старих людей. Водила його до церкви, на півчу. “***У дитинстві я був дуже релігійний. Найперше завдяки бабусі,*** — напише він пізніше у свій щоденник. — ***І те почуття, що відтоді лишилося, не раз потім допомагало мені у житті і творчості”.***

Бабуся Прісина, що казками, народними піснями, молитвою, любов'ю замінила Олесеві матір, і сама не відала, що плекає душу майбутнього великого письменника,

4 квітня 2013 року Олександрі Терентіївні, старшій сестрі Олеся Гончара, виповниться 99 років

мрійливу, чутливу, людяну, талановиту, неосяжну...

Сестра Шура. Ломівка.

Ломівка (раніше село, нині Дніпропетровськ), вулиця Клубна, 25. Садиба-музей, у якому живе на білім світі від 1914 року мила, приязна сестра письменника Олександра Терентіївна Сова, “бабуся Гончар”, як її з ніжністю називають дніпропетровці-січеславці. Друга після бабусі Прісини невсипуща Берегиня Олеся, сестра Шура. Та, що втратила його, дворічного, не за власним бажанням, а стрілася вже з сімнадцятилітнім харківським студентом.

“Олесь як приїхав у 1935-ім тоді до нас, перед Вознесенням, я його вперше дорослим після Сухої побачила, йдемо ми увечері вулицею, а на нашій церкві сичі сидять, і так кричать, а братік і каже: “Сичі лихо віщують”. А наступної ночі більшовики вже церкву й розвалили”, — згадує сьогодні його сестра Шура.

Олександра Терентіївна розповідає, що Олесь був вихований у християнській вірі, 1933 року купив у бідної чужої бабусі, що потребувала шматочка хліба, Біблію. У роки війни вона зберігалася в хаті родичів на Полтавщині, а після війни він перевіз її до хати сестри в Ломівку на Дніпропетровщині й читав щоразу, коли сюди приїздив. Востаннє він був тут 1984 року, а Біблія та й досі лежить на книжковій полиці у ломівській хаті.

— А коли Олесь із війни повернувся, я його питаю: “Ти скажи мені, братіку, чи є Бог? Бо тут кажуть, що треба від нього відмовитися, — згадує сестра Шура. — ***А він мені: “Ну а ти сама віриш?” Я кажу: “Наскільки я це розумію, настільки й вірю”. А він мені: “От і вір!” Отак сказав. А ще таке розказував: “На фронті йдемо в атаку, навколо мене хлопці, як снопи падають, а мене кулі не беруть. Думаю, це хтось молиться за мене, або бабуся, або сестра...”***

Боєць-червоноармієць Гончар мав рацію, потерпали за ним обидві його берегині. Із розмови з Олександрою Терентіївною Совою:

— Авжеж, я молилася за братіка, усю війну, денно і нощно. І бабуся наша молилася та все його виглядала. А вже яке щастя було, як Олесь із фронту вернувся! Розказував, як їхав він у поїзді, наприкінці сорок п'ятого году, і зажурився. А сусід у вагоні питає: “Чого ти журишся, солдат?” — “А не знаю, куди мені їхати, чи до бабусі у село на Полтавщину, чи до сестри в Дніпропетровськ?” — “А сестра твоя добра, гарна?” — питає сусід. — “І добра, й гарна, а тільки ж я до війни був студентом Полтавського університету...”

— Ну і як же вирішилося з тими університетами?

— Приїхав від до нас у Ломівку, я така була рада, така рада, що не знаю, куди його посадити і чим вгощати. Кажу: “Ти ж до нас назовсім, братіку”? А він: “Я не знаю, треба ж навчання продовжити в Полтаві!” А мій чоловік Гаврило каже йому: “А нащо тобі Полтава, хіба в нас такої школи нема, як там? Залишайся, ти нас не стісниш. Он займай ту меншу кімнату, твоя буде, кровать є, і стіл для писання”. Так він у нас і залишився. Пішов до Дніпропетровського університету, там узяли його без іспитів”.

Сестра дбала про домашній затишок і душевний спокій брата, лагодила його солдатський кітель, шинель і чоботи, в яких Олесь ходив на навчання. А ночами при світлі гасової лампи писав у крихітній кімнатці “Модри Камінь”, і “Альпи”, і “Голубий Дунай”, і “Злату Прагу”. Жарко топилася пічка, і грубка, одна на двох, зігрівала обидві кімнати. Отака вона, Шура, як із народної пісні, старша сестра, що “сідельце знайшла, коня осідлала”.

Від 4 квітня 2003 року на будиночку, де мешкає сестра письменника, висить меморіальна дошка, на якій написано: “Тут у роках 1945—1947 жив і писав свої твори Олесь Терентійович Гончар”.

Лагідна, безкорислива Олександра Терентіївна Сова, сестра Шура, давно відома цілителька хворих ломівців, і не тільки їх, а й приїжджих — вона лікує молитвою і словом. У неї “на прийомі” можна побачити і відомого актора, і депутата, юних молодят і

Хата в Сухій — майже така, як в дитинстві Олеся

старших людей. Грошей із відвідувачів Олександра Терентіївна не бере, а ще й почастує їх грушками з “Олесевої груші”. А на Різдво тішиться, коли приходять колядники і щедро наділяє їх гостинцями. Теплиться лампадка перед старовинним іконостасом, потріскують дрівцята у пічці. Все, як було за Олеся. Його стіл, ліжко, етажерка з книгами, старі світлини на стінах, і... свіже число “Літературної України”. Сестра Шура хвилюється щоразу, розгортаючи газету, каже, “а раптом там щось про братіка прочитаю”...

4 квітня цього року Олександра Терентіївна готується відсвяткувати 99 літ. Радісно, що на світі живе така Праведниця, від якої людям робиться світліше і тепліше.

Валентина Гончар — муза, дружина, секретар

Валентина Данилівна Гончар — третя Берегиня Олеся Гончара — Жінка, яких мало. Сучасна, активна, вона несе в собі щось таке, чого не мають інші. Дивлюся на неї і не розумію, скільки їй літ. Слухаю її і чаруюся. Це жінка без віку. Вона — поза часом.

Від пані Валентини віє чимось таким прекрасним, що ніколи вже не повернеться. Якимись барвистими крепдешиновими сукнями, які носили по війні у далеких 1950-х наші мами. Якимись намистами, загадковими камінчиками, які вона інколи дарує знайомим жінкам. Віє незгасною нев’янучою молодістю і жіночністю. Жінка-ретро. Енергетика старих світлин, де вони молоді, з чоловіком, у степу широкому, усміхнені, гармонійні, підказує, скільки меду було в отих придніпровських чебрецях. А ось подружжя з маленькою донечкою біля козацького Новомосковського собору. Щастя молодості, яке переходить у зрілу довірливу надійність. Родина щасливих гармонійних людей.

Тихий голос, стриманість, приязність до людей, діловий стиль спілкування, свіжий манікюр, взуття на невисокому підборі, елегантна сукня, делікатний макіяж, приємна доглянута зовнішність — ознаки справжньої сучасної леді. Витримка і хода англійської аристократки. Така вона у столиці, така вона у Дніпропетровську, у рідній Ломівці, думаю, що такою вона була б і в пустелі. Таких манер треба вчитися нашим дівчатам і жінкам. А в цієї жінки-степовички з Придніпров’я, такої чарівливо-жіночної, є чого повчитися всім. Насамперед мужності. Як не скиглити, не знуджувати співбесідника своїми хворобами, проблемами, негараздами. У таких жінок “ніколи нічого не болить”, вони завжди усміхнені, рівні, не виходять із берегів. Це називається гідністю, людською і жіночою. Я не знала особисто Олеся Терентійовича Гончара. Бог послав мені цю радість і розкіш — знати і спілкуватися з його дружиною.

Мені доводилося неодноразово бувати вдома у Гончарів у знаменитому “ролітівському” будинку, що на вулиці Богдана Хмельницького. Бачити кабінет Олеся Терентійовича, портрет класика з людяною усмішкою, його книжкові полиці. Більшість книг написані у цьому кріслі, за цим столом. У великого Письменника здіймалися крила до нових і нових творчих злетів, бо за плечима стояла вона, його Муза, Дружина і Секретар. Завжди готова вислухати, друкувати, виправляти, служити спільній справі, яка називалася Україна, Література, зрештою, Кар’єра чоловіка. Вона й залишилася такою. І доводить це вже багато років по його смерті, упорядковуючи і видаючи щоденники, листи і книги свого чоловіка.

Доводилося говорити з Валентиною Данилівною про нові літературні проекти, привозити їй книги і привіти від рідних із Дніпропетровська. Вона завжди цікавиться спілчанським і культурним життям краю, книжковими новинками, перебігом літературних свят. Передплачує “Літературну Україну” і “Слово Просвіти”, читає нові альтернативні видання. Знаходить час і сили, щоб прийти на літературний вечір дніпропетровської письменниці-землячки в Національному музеї літератури України, сказати добре слово про її твори.

Валентина Данилівна бере активну участь у роботі журі Міжнародної україно-німецької літературної премії ім. О. Гончара для молодих обдарованих письменників, що є резонансною і престижною. Результатом такої співпраці є й лауреатство молодих талановитих авторів Дніпропетровщини.

Один із останніх, відомих мені цікавих міжнародних проектів, який Валентина Данилівна пільгувала з українського боку, це проект “UKRAINE” берлінського журналу “WOSTOK”, який підготував і видрукував чотири спецвипуски, присвячені Україні. Завдяки координаторським і організаційним зусиллям Валентини Данилівни віднайдено кілька десятків талановитих письменників і журналістів в Україні, які представили свою Батьківщину для західного німецькомовного читача якнайкраще.

Подружжя Гончарів

Валентина Данилівна — завжди бажана гостя у Дніпропетровську. Пам’ятаю її виступи на науковій конференції, присвяченій 85-річчю ДНУ та 90-річчю Олеся Гончара в Палаці студентів, на обласному телебаченні, на відкритті меморіального погруддя ювіляру. Проста, відкрита, радісна, елегантна. Підтримує конструктивні ідеї, радіє святу і людям, готова допомогти.

Учасники Гончарівських читань присвячених 90-літтю О. Гончара після ритуалу висадки Гончаревої верби на подвір’ї НГУ. Перший зліва ректор НГУ, академік НАН України Г. Півняк, шостий зліва — директор Інституту ІГП НГУ проф. В. Пушкін, у центрі — Т. Бондаревська, Л. Голота, В. Гончар, Л. Степовичка, М. Степаненко, І. Драч. Дніпропетровськ, квітень 2008 р.

Відома гостинність Валентини Данилівни, яка ніколи не відпустить вас, не пригостивши смачним борщем, пиріжками. У січні 2006 року сиділи в неї за столом із письменницею Наталею Дзюбенко-Мейс за келихом червоного вина і розмовляли про літературу. Наталя прочитала свого вірша, присвяченого Валентині Гончар на знак удовиної солідарності.

Здається, що Валентина Гончар зробила одну річ, якої не було за життя її чоловіка. Не припиняючи бути і тепер його секретарем, вона написала і видала до 90-ліття чоловіка книгу споминів про Олеся Гончара “Я повен любові...” і приїхала з нею до Дніпропетровська на запрошення адміністрації Національного гірничого університету. Садила вербу на вишівському подвір’ї, дарувала свою книгу. Як головний редактор журналу “Січеслав”, я була щаслива, що ця прозова річ Валентини Гончар вийшла у нас у Гончарівському ювілейному спецвипуску № 1(15)—2008 під назвою “Ломівка” одночасно з книгою у столиці. Відтак, дружина письменника сама стала письменницею.

Ця проза читається на одному диханні. Особливо хвилюєшся на сторінках, присвячених знайомству вродливого студента університету, недавно мобілізованого червоноармійця Олеся Гончара з вродливою студенткою того ж вишу Валею Малою. Ходили спільними коридорами, ходили, а як виявилося, жили на одній вулиці. Знак долі.

“Коли з’явився в кінці 1945 року на факультеті Олесь, — читаємо в книзі Валентини Гончар, — ***я навчалася тоді на третьому курсі філфаку. Його з’ява була справжньою сенсацією. Тоді, після війни, хлопців на факультеті філології майже не було — один, два, три... та й по тому. Фронтовик, красень, пише вірші... Чим не ідеал для кожної дівчини, яка мріє про лицаря на білому коні, свого обранця, того єдиного, що на все життя... Дівчата з нашого відділення й старші курсом у нього закохувались, без надії на взаємність. Одна з моїх близьких подруг, переповнена емоціями, якось зізналася мені: “Я за нього ладна була б померти...”***

На перервах між лекціями дівчата блукали коридорами корпусу в бажанні його зустріти...”

У нього була дівчина. У неї був хлопець. Та доля вела їх і звела на спільній стежині.

Ось як пише про цю доленосну зустріч із майбутнім нареченим і чоловіком Валентина Гончар:

“***А ввечері на вулиці Клубній, 20, ми вже зустрілися... Немає таких слів, щоб описати те почуття, що враз спалахнуло в моїй душі. Це було щось незвідане... В душі загорілися іскри,.. мене пройняли, пронизали наскрізь струми найвищої напруги. Це був вибух, вибух нечуваної сили. Той мій стан — він був за межами людської мови...***

Не знайдеш, мабуть, у жодному словникові таких слів, щоб описати той незнаний мною, досі не пережитий спалах емоцій, який мені було не інакше як кимось подаровано. Я сприйняла це як дар небес. До зустрічі з Олесем здавалось, що зазнала я справжнього кохання з тим моїм хлопцем, але чи ж можна порівнювати, ставити поруч те, що було, і те, що зі мною зараз відбувається? Я вмить прозріла: з тим, іншим, то була лише природна потреба, нездоланне бажання молодої дівчини когось любити, як у поета казано: “Ластівки літають, бо літається, І Ганнуся любить, бо пора...” Дивне незнане почуття охопило душу...”

Валентині Данилівні судилося велике щастя родинне, материнське. Прекрасна щирість письменниці, завдяки якій дізнаємося про сокровенне: ***“Перші місяці та навіть і роки спільного нашого життя — то була трудна школа виживання і випробування на міцність нашого кохання. Ми намагалися відшукувати в кожному з нас нові якості, долаючи ті внутрішні перешкоди, які нас віддаляли. Вчилися приборкувати спалахи роздратувань. Вчилися непомітному вихованню емоцій, щоб не побляк, не розмився в буденності рожевий серпанок наших взаємин... Процес притирання й припасовування одне до одного був складним, не приховаю цього, тим більше, що Олесь бачив себе в ролі скульптора, а мене, певне, в ролі глини, з якої він буде ліпити мій сформований характер за своїм уявленням і розумінням. Хтось когось мусив підкорити...”***

Сьогодні університет, де навчалися Олесь і Валентина, носить його ім’я. А ще наукова бібліотека, вулиця, школа мистецтв. В ДНУ ім. Олеся Гончара відкрито світлицю Олеся Гончара, а в НГУ — Центр культури української мови ім. Олеся Гончара. Студенти й аспіранти, науковці й письменники досліджують його твори. Щороку у Дніпропетровську на базі цих двох ВНЗ відбуваються всеукраїнські наукові конференції, присвячені творчості Олеся Гончара.

Зовнішня незворушність Валентини Данилівни може інколи змінитися легкою схвильованістю, коли чує про щось, що поза межами її розуміння і совісті — нахабна стаття журналіста, недолуге неоковирне слово чи жест папараці. Страх перед свободою слова людини з тоталітарної системи? Не зовсім. Дружина, вдова ревно зберігає пам’ять про Олеся Терентійовича, популяризує його творчість і це природно. Свобода слова для неї — це насамперед культура, толерантність, повага до людини, відповідальність за свої вчинки.

Можна тільки уявити собі, як страждає Валентина Данилівна, жінка з іншої доби, в якій чоловіки подавали дамам руку, пальто, віддавали серце, коли вона натикається на хамство, нечемність, грубість. Як її захистити?

Квітка степу, яка зазнала на своїм віку і променів палючого сонця, і доторків ніжного вітерця, і холодних смертельних буревіїв. Усе здолає, перетерпить, виживе всупереч усім негараздам. Бо над нею є всевидяще Боже око, бо її оберігає всесильна Божа долоня.

У липні 1995 року Олеся Гончара не стало. Валентина Данилівна живе вже 18 років без свого коханого. Поет Віктор Корж так написав про горе цієї непоправної втрати: “Солов’ї України принишкли і заніміли, відчувши, що спинилося серце Олеся Гончара, жайвора космосу степового... Тиша всеукраїнська тоді настала. І зорі небесні вдивлялись у морок буття українців: що буде далі? Далі було, що є нині: України, вимріяної Олесем Гончаром, немає. Є лиш гасла, гасла і гасла, негаразди, негаразди і негаразди. Та є Олесь Гончар, який починався як великий українець із малесенького джерельця всесвітньої слави”.

Далі буде.

“Кобзар” робить українців патріотами, бо “Кобзар” — історія нашого народу”.

Образотворче прочитання «Кобзаря»

Володимир ОВСІЙЧУК,
доктор мистецтвознавства,
лауреат Державної премії
ім. Т. Г. Шевченка

Серед численних видань “Кобзаря”, ілюстрованих графіками й художниками в різні часи, роботи Миколи Стороженка є одними із найкращих. Шевченків “Кобзар” Микола Андрійович не просто проілюстрував, — творчо прожив, бо хто торкався цієї духовної глибини, поринаючи цілком у неї, той не забував того дивовижного щему, тієї святої сили слова й думки, наче нового народження, коли ти здобував крила і нову силу, необхідних для повноцінного життя.

“Кобзар” робить українців патріотами, бо “Кобзар” — історія нашого народу, написана кров’ю і болем, сповнена безприкладного героїзму, невичерпної волі до свободи й незалежності, глибокої віри в торжество справедливості й братерства. “Кобзар” надихає на творчість і на громадянське становлення. У своїй тематично-духовній величі ця епохальна книга України розкривається поступово, як народження дня — до повного сонця. Глибинність образно-змістова — бездонна. Вона завжди чиста й актуальна, й захоплюватиме все нові й нові покоління, які торкатимуться до її натхненного джерела.

Ось знову нове прочитання “Кобзаря” і словом, і образотворчим поданням, якого в такому епічному розгортанні ще не з’являлося, бо тут знайшло місце все — від Київської Русі до наших днів: історичні події, героїчні битви з турками, ляхами, Московією, наша славна Запорозька Січ, легендарні герої і простий, замучений панщиною народ, прегарні душею наймички, Катерини, Ярини, — нікому до Шевченка не вдавалося підняти на ноги всю Україну, заговорити народною мовою, розкрити апокаліпсис страждань і вселити надію, що прийде правда й справедливість. Бо як сьогодні охопити безмір Шевченкової думки і силу слова, як сьогодні подати тисячолітній простір України з подіями, людьми, героїкою одних, зрадою інших, своїми Байдами, Гонтами, Гамаліями, Залізняками, Богданами та й зі своїми ж пройдисвітами Адамами Киселями, Галаганами, Кочубеями, Паліями! Шевченко закликає повернутись у глибину минувшини, відчути, як тяжко здобувалася воля, а ще важче відбивалася на долі країни зрада манкуртів-синів, що нерідко за металеву цяцьку продавали волю, совість і довір’я країни, залишаючись покидьками в пам’яті віків. Ці контрасти супроводжують нас донині — Шевченко-пророк усе передбачив і відчув глибоку прірву Богданової згоди через століття безпросвітного рабства.

Вдивляючись у ці просякнуті духом, словом, волею Шевченка барвисті епопеї — ба ні, кольорів небагато, всього червоний і синій, білий і чорний та сила проміжних — сірих, ось і все! А видається, що їх незрівнянно більше, бо зрідка з’являються й вохристо-золотисті та зелені, проте вистачає, щоб донести трагічну долю України в образах і подіях. Художник спирається на стильові норми маньєризму і бароко — час дійства більшості героїв Шевченка, і час проявлення ментальності українців, однак художник ще збагачується символікою середньовіччя та дещо вплітає з пізніших явищ. І так твориться художня композиція, складена зі сформованих елементів і примхливого способу їх об’єднань.

Може здатися, що ці композиції за своїм рішенням не повторюються й наче не підкоряються жодному закону, бо кожний образ надзвичайно специфічний та індивідуальний. Проте художній образ тим сильний, що спирається на продуману конструктивну систему, яка передбачає певну закономірність із використанням таких засобів, як контраст, симетрія, рівновага, але в основі цієї системи, як конструктивний стрижень, переважно знаходяться: центричність, диптих або діалог і трійця-триптих із прагненням у результаті досягнення повноти й довершеності образу. Кожне з цих понять передбачає або пропонує глибше розуміння змісту, настроїв цілості й гармонійності образів. Можливі й дисгармонійні контрасти, як більш складні, що впливає на розуміння змісту, досягаючи повнозвучності й виразності Шевченкового поетизму, як в ілюстраціях кривава дорога в “Катерині”, трагічно-розпачливий чорно-білий зойк у “Перебенді” або ж червоно-синій контраст “Гайдамаків”, червоно-чорний відчай Гонти та синьо-чорний морок “Наймички” — усе, хоч до чого б торкнутися, промовляє проникливо-людською стражденною мовою, — це море терпіння, мук, зневаги, болю та безнадії: як же жити? Питання постає і відразу гасне, — жили і “Кобзар” Шевченків тримали як святу книгу, плакали і боролися, народжували манкуртів і відчайдушних героїв, збагачували неситих сусідів, а ті ще жорстокіше знущалися... Історія триває!..

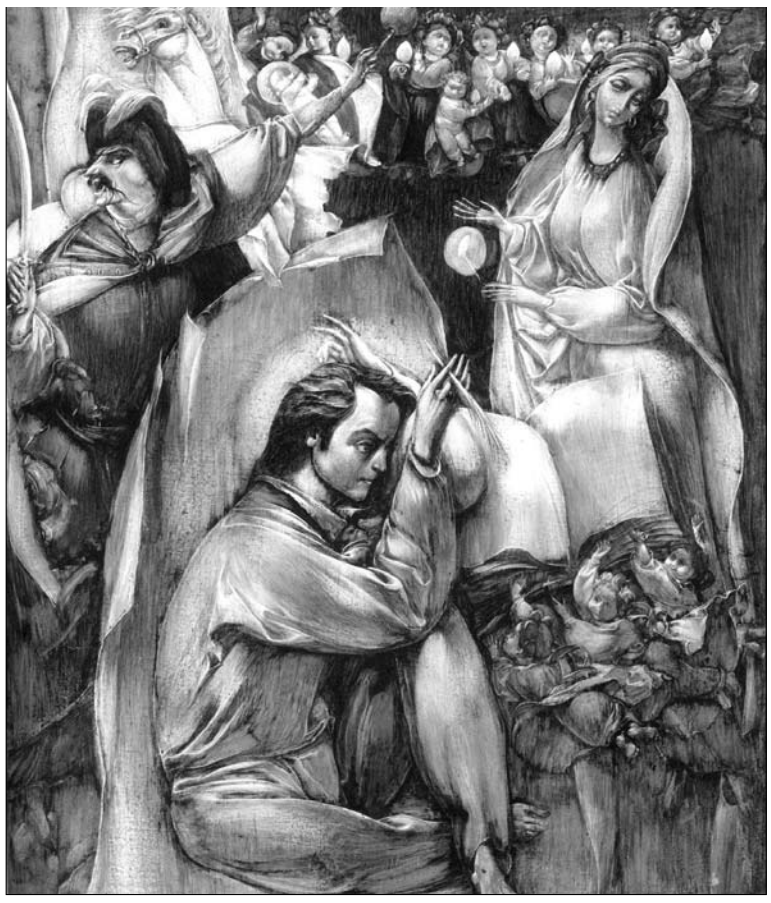

Творячи таку національно проникливу епопею, художник змушений звернутися до минувшини, і не тільки рідної, бо поряд зі звертанням до духовної величі ікони, козацького портрета, до лаврських мальовил, бентежив і живив його близький християнський світ із пломеніючою душею Ель Греко, й готики нервова сутність та бароковий неспокій, щоб викладатися на сторінках складним емоційним станом образів і виразом одухотвореної краси. Ідея краси пронизує весь цикл.

Дивовижне ще й у тому, що Микола Стороженко кожний свій твір, а їх 40, супроводжує коротким есе-анотацією, а також написав передмову. Передовсім для автора, а також для багатьох, хто поринає у творчість генія для пізнання глибин думки і душі, бо й сам пробуджується для досягнення масштабнішого розуміння історії і сьогодення. Передмова поетична й за змістом включає скарби минулого і творчість Шевченка, яку, цитуючи, інтерпретує як світове явище, безмірне й епічно величне. Такого масштабного розуміння творчості Шевченка і його особистості “зі знаком Божим” ніхто ще не спромігся так розкрити і так сказати “...окрилений Пегас, золотим копитом божеству — поезії добува священну воду і блискавиці в слово”, бо “У погляді очиць його читаю слово: Молися, сину, за Вкраїну його замучили...” ... і я молюсь.

Передмова — велична фреска, з якої постає безсмертний геній, рівний світовим велетням слова і думки. І далі глибоко й поетично зворушливо розкриваються твори поета в епічному слові Миколи Стороженка: тут він пише і малює, бо не в змозі збагнути звичайними пластичними вимірами образи поета. Чи він поринає у світ поеми “Причинна”, чи розкриває трагедію Катерини, чи словом ганьбить совєтських катів за мученицьке катування бандуристів у тридцять сьомому (“Перебендя”), або ж виростає до виняткових висот поетичності в талановитій інтерпретації “До Основ’яненка”, а в дивовижному есе “Думи мої, думи мої...” підносить високу оцінку “Кобзаря”, який “...буде жити вічно! Бо слово “Кобзаря” — передчуття, причастя хлібом і вином. Причастя Божого єства”, — все це, як і всі 40 есе розкривають надзвичайно ерудованого поета Стороженка. Як тут не згадати слова Пікассо: “Живопис — не проза, він поезія, він пишеться віршами, пластичними віршами...” Що тут скажеш, дивлячись на чудові живописні твори і читаючи поетичні есе, у яких відгомонює давній епос — подвійна талановитість, що в парі досягає виняткового результату. Стороженкове поетичне слово з’єднує Шевченків час із сучасністю, з нашими лихоліттями, гулагами і голодоморами, чорнобилями і каральними нашестями. І чи “прийде Суд правий”?! чи заступиться Богородиця-Троєручиця за замучений народ? — хіба лише Пророка “іскра натхнення вогнем очисним освітить нас”.

Неможливо спокійно сприймати й читати Стороженкового “Кобзаря” — тут він створив величний храм, у якому є місце народному стражданню й безприкладному героїзмові.

Нарешті настав час для такого грандіозного розкриття Шевченкового “Кобзаря”, при цьому тут не обійшлося без естетичного ідеалу, який лежить в основі будь-якого художнього процесу, а в даному разі пронизує все намальоване, — все те, від чого глядач отримує естетичну насолоду, і що відповідає складеним віками традиціям і образному осмисленню, в чому затамована духовна своєрідність в оцінці українців природи і художнього твору.

Виставка колекційних раритетів у Миколаєві

Людмила СТАРОВОЙТ,
доцент кафедри української літератури і методики навчання Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського

Спадщина Шевченка цікавила миколаївців віддавна. Початок цьому поклав М. М. Аркас, створивши першу оперу за шевченківським сюжетом “Катерина”, яка й сьогодні не втратила популярності. Його традицію продовжили письменники С. Черкасенко, Дніпрова Чайка, П. Ходченко, С. Крижанівський, О. Полішкаров, О. Різниченко, М. Вінграновський, Б. Мозолевський, В. Колодій, В. Бойченко, Л. Чижова, Д. Кремінь. Миколаївська образотворча шевченкіана представлена іменами А. Ждахи, М. Божія, Г. Довженка, О. Данченка, М. Озерного, А. Антонюка.

Вагоме слово про творчість Шевченка сказали й науковці Миколаївщини. Це дослідження І. Миронця, Ю. Бойка-Блохина, І. Борщака, П. Шестопала, І. Луценка, О. Кухаря-Онишка, М. Майстренко, І. Даниленко.

Є у нашому місті науковець із Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова, кандидат медичних наук, голова Миколаївської “Просвіти” І. Марцінковський, для якого вивчення спадщини Шевченка стало справою всього життя. Він захистив кандидатську дисертацію, в якій вивчив стан здоров’я Т. Г. Шевченка, є автором багатьох десятків статей у періодиці, присвячених проблемі “Шевченко і Миколаївщина”. Саме він виступив ініціатором створення шевченківського енциклопедичного словника Миколаївщини, доклав чимало зусиль, щоб підготувати його до друку.

А ще І. Марцінковський зібрав унікальну колекцію “Кобзарів” Шевченка, від видань II половини XIX століття до сьогодні, монет, медалей (жетонів) із зображенням та іменем поета. Ця колекція була презентована на виставці 6 березня 2013 року в Миколаївському обласному краєзнавчому музеї за сприяння старшого наукового співробітника музею, активної дослідниці творчості зв’язків Шевченка з Миколаївщиною І. Александренко.

Учителі-словесники, студенти факультету філології та журналістики Миколаївського національного університету імені В. Сухомлинського, інституту філології Чорноморського університету імені П. Могили, викладачі літературознавчих кафедр цих закладів І. Родіонова, Л. Старовойт, І. Береза, В. Руссова мали можливість ознайомитися з раритетними експонатами. Найбільший інтерес у відвідувачів викликали примірники журналів “Основа” 1862 року та “Киевская старина” за 1899 рік, “Кобзар” у перекладі російською мовою 1876 року, виданий М. В. Гербелем. Особливу увагу привернув “Кобзар”, виданий у С.-Петербурзі 1907 року за редакцією В. Доманицького. Цікавий він не лише тим, що є першим повним виданням поезій Шевченка, а й тим, що має автограф відомого науковця, члена української Центральної Ради В. Біднова, який кілька років працював у Миколаєві (1896—1898).

І. Марцінковський розповів присутнім, що спонукало його до формування колекції, якими шляхами вона поповнюється. Про кожен з експонатів, який зацікавив студентів, вони одержали вичерпну інформацію. Виставка суттєво доповнила знання студентів-філологів про видання спадщини Т. Шевченка.

Злякалися Тараса

Василь ГАЛАЙБА,
києвознавець

Уперше питання про всенародне вшанування Тараса Шевченка у зв’язку з 50-річчям від дня смерті й 100-річчям із дня народження, що наближалися, представники прогресивної української громадськості порушили ще 1905 року, а Полтавська губернська земська управа виступила ініціатором спорудження йому в Києві пам’ятника. Тоді ж було створено особливий комітет при Київській міській думі, який, об’єднавшись із полтавськими земцями, утворив об’єднаний комітет для спорудження цього пам’ятника. 1908 року через пресу він оголосив про свій намір поставити його або у сквері біля реального училища (на теперішньому Майдані Незалежності), або в Золотоворітському сквері, або в кінці Бібіковського бульвару (на місці нинішнього пам’ятника Леніну) чи на Караваївській площі (тепер площа Льва Толстого).

Таке повідомлення викликало жваву дискусію і на шпальтах місцевих газет, і на засіданнях міської думи. Дехто висловлювався проти розташування пам’ятника біля Золотих воріт, де “колись був руський Кремль і де повинні стояти пам’ятники Ользі, Ярославу Мудрому, Володимиру Мономаху, Роману і Данилу Галицьким або іншим князям, але тільки не Шевченку, який історії Стародавньої Русі не знав і знати не хотів”. Група гласних міської думи, серед яких були поляки Ржепецький, Новицький і Козловський, єврей Шефтель і німець Фальберг, навпаки, обстоювали місце для нього тільки в центрі стародавньої частини Києва. А гласний Добринін, твердячи, що Т. Г. Шевченко “...нічого визначного не написав, а його політична діяльність йшла врозріз із загальними інтересами Росії”, наполягав на скасуванні абсолютно всіх запланованих заходів щодо вшанування поета. Своєрідно заявили про свою позицію мешканці Подолу:

“Монументами украшен
Старый город уж давно, —
Сколько памятников, башен
В нем уже водружено!
А Подол грязнее хлева
И на улицах своих
Украшений, кроме “Лева”,
Не имеет никаких.
Молим Вас, не обижайте
Горемычных, сирых нас:
Нам Тараса дайте, дайте,
Пусть стоит у нас Тарас!”

Більшістю голосів дума зупинила свій вибір на сквері біля реального училища, але незабаром скасувала своє ж рішення на користь пам’ятника княгині Ользі, який і було поставлено 1911 року. “Адже ви самі розумієте, що кавалер завжди повинен поступитися місцем дамі”, — ніби мовив перед гласними думи її голова Дяков як виправдання. А місцем для пам’ятника Шевченку було остаточно визначено Караваївську площу.

Пожертвування на пам’ятник, сума яких становила 135 тисяч карбованців, надходили на адресу об’єднаного комітету з усіх куточків Росії, а також із Америки, Австро-Угорщини, зокрема від О. М. Терещенка — 1000 карбованців, від Київського губернського земського комітету — 1500 карбованців. Але була й протидія. Так, попечитель Київського навчального округу навідріз відмовив міському голові в проханні відкрити при всіх школах округу збирання пожертвувань. А священик села Волковинці (нині Хмельницької області) протоієрей Дулинський повернув комітетові підписний лист для збирання пожертвувань серед парафіян своєї парафії з такою відповіддю: “Т. Шевченко нічим особливим у російській літературі не вирізнявся, нічого він не створив геніального й ідеального, що могло б спрямувати розум і душу людини до прекрасного і доброго, щоб йому поставити пам’ятника в Києві — матері міст руських...” Ще категоричніше висловився у розмові з членами ради Київського клубу російських націоналістів у день свого смертельного поранення в міському оперному театрі 1911 року голова Ради Міністрів Столипін, котрий перебував тоді у Києві: “Доки я стою на чолі уряду, встановлення цього пам’ятника допущене не буде”.

Караваївська площа (зараз — площа Льва Толстого) і Велика Васильківська вулиця. Листівка 1914 року

Проведені протягом 1909—1912 років три всесвітні конкурси на створення проектів пам’ятника Тарасу Григоровичу за участю авторів із міст Росії, Європи й Америки результатів не принесли. Журі, очолюване академіком Позеном і членом якого був академік Пимоненко, жодного з 142 поданих проектів пам’ятника не ухвалило через їхню недосконалість. Тоді об’єднаний комітет доручив скульпторам Шиортіно (директору академії мистецтв у Римі), Шервуду, Гавриленку, Андрєєву і Волнухіну виготовити моделі пам’ятника на четвертий, іменний конкурс. У результаті кількох обговорень вибір зупинили на проекті Шиортіно, реалізація якого обходилася лише в 120 тисяч карбованців, хоча він поступався перед проектом Шервуда, на який потрібно було 150 тисяч. Таке рішення журі підтримав об’єднаний комітет, а пізніше — й міська дума, що ухвалила резолюцію: “Схвалити проект пам’ятника поетові Т. Г. Шевченку роботи скульптора Шиортіно”. Шовіністично налаштовані гласні думи Іозефі, Шкидченко, Башин, Колчигін, Логочков і Соболєв звернулися до міського голови Дякова з заявою: “Ми, проголосувавши за пам’ятник, мали на увазі Шевченка тільки як поета і вважаємо неприпустимими усілякі поривання, спрямовані на применшення значення і ролі загальноросійської мови і культури в областях із малоросійським населенням і на присвоєння малоросійській говірці непритаманної їй ролі культурної мови в цих областях”.

Усі фігури і барельєфи пам’ятника, на якому передбачалося зробити лише напис: “Т. Шевченко”, мали намір виконати з бронзи, а решту частин — з сірого граніту. Для його виготовлення скульпторові Шиортіно було відведено 1,5 року, а урочистості щодо закладання пам’ятника призначили на ранок 26 лютого 1914 року. Але вони не відбулися. Звинувативши об’єднаний комітет у тому, що він не подав до міністерства внутрішніх справ потрібних відомостей, департамент загальних справ цього міністерства заборонив проводити закладання пам’ятника доти, поки таке подання не буде виконано. Перша Світова війна завадила продовженню його спорудження. А в жовтні 1914 року збори Полтавської губернської земської управи постановили ліквідувати кошти пожертвувань на пам’ятник і просили київського міського голову повернути управі видані для збирання пожертвувань квитанційні книги, листівки, біографії тощо, а також надіслати відомості про зібрані вже кошти. Цим закінчилася майже 10-річна епопея так і не збудованого пам’ятника.

Ранньої весни 1981 року...

Маргарита ДОВГАНЬ

Прекрасний пам’ятник Тарасові Шевченку в Ромнах (Сумщина), встановлений 1918 року на першій хвилі революції і надій українства на Свободу, створив наш великий митець Іван Кавалерідзе. Десятиліттями ніхто не дбав про його збереження в належному стані. Зроблений він був із бетону, та ще й не дуже якісного. Скульпторові допомагали місити бетонну масу, ліпити постамент-курган його друзі й артисти театру “Березіль” Леся Курбаса.

3 грудня 1978 року, на 92-му році життя, майстер помер. За 3 роки до смерті Кавалерідзе з ним познайомився молодий тоді скульптор Борис Довгань. Представив його Іванові Петровичу товариш і сусіда по квартирі, викладач, живописець Євген Лученко.

Б. Довгань часто бував у Івана Петровича вдома. Спілкувалися на мистецькі теми, допомагав у побуті. Згадався такий епізод. Страшенно захотілося Іванові Петровичу свіжої рибки! Борис поїхав до Дніпра і купив кілька рибин у рибалок. Дружина Кавалерідзе Надія Пилипівна її приготувала. Ото було радощів!

Іван Петрович багато розповідав про себе, про своє навчання мистецтву в Парижі, де його покровителькою була дружина вченого Мечникова, яка також займалася скульптурою. 1911 року, за тиждень до завершення конкурсу на кращий проект пам’ятника княгині Ользі, Кавалерідзе приїжджає до Києва. За цей час він встиг зробити ескіз пам’ятника і... переміг! Тепер цей пам’ятник прикрашає Михайлівську площу в Києві.

Борис Степанович розповідав також, як відкривали пам’ятник Григорію Сковороді на Подолі 14 квітня 1977 року.

Для масовки на відкриття пам’ятника зігнали учнів ПТУ, курсантів військово-морського політучилища в чорних бушлатах (було там, де нині відроджена Києво-Могилянка). Прийшли партчиновники районного масштабу, кілька друзів — шанувальників таланту Кавалерідзе: живописець Євген Лученко, скульптори Борис Довгань і Клавдія Лискова, мистецтвознавець Євген Фогель. І жодного з керівників Спілки художників. Церемонією відкриття пам’ятника видатному українському філософу й поету Григорію Сковороді роботи великого Майстра керували дрібні райпартчиновники. Це принижувало подію.

Пам’ятник постав прекрасний. Іван Петрович лише бідкався, що компартійні органи наказали взути Григорія Савича... у постоли (а він ходив босоніж!). Мовляв, радянська влада в змозі забезпечити його взуттям! Попри цей казус, пам’ятник полюбили кияни і гості столиці.

Час плинув. Коли з останніми візитами до Івана Петровича приходили Борис Довгань і В’ячеслав Клоков, Майстер уже не підводився з ліжка. “І тим не менш, — згадує Борис Степанович, — спілкуючись із ним, ми одержували потужний заряд життєвої енергії! Ясний розум, добра пам’ять, гумор не зраджували йому”.

Десь через рік по смерті Кавалерідзе гостро постало питання реставрації пам’ятника Шевченкові в Ромнах. За 63 роки багато деталей зруйнувалося: понівечені часом фігура, руки, курган. У радянському Міністерстві культури працювала тоді Чорнобривцева, людина, яка попри партійні застороги з повагою ставилася до Майстра, шанувала його талант. Очевидно, за її ініціативою ухвалили рішення реставрувати пам’ятник. Запропонували зробити це Борису Довганю і В’ячеславу Клокову (талановитий скульптор (1928—2007) — син видатного українського вченого-ботаніка і водночас знаного у 20—30-х роках минулого століття поета-неокласика Доленго). Запросили й архітектора Юр’єва.

Влада ухвалила рішення: весь, колись ліплений руками, курган — символічну козацьку могилу — зробити в граніті, а постать поета відлити в бронзі. Художники з цим не погодилися. Пам’ятник виготовлено з бетону як єдине ціле, тому зробити могилу з граніту, а постать із бронзи означало б зруйнувати задум автора — емоційну цілісність твору. Архітектор Юр’єв запропонував відлити пам’ятник із бронзи таким, яким створив його автор. Зрозуміло, попередньо відновивши втрачені елементи.

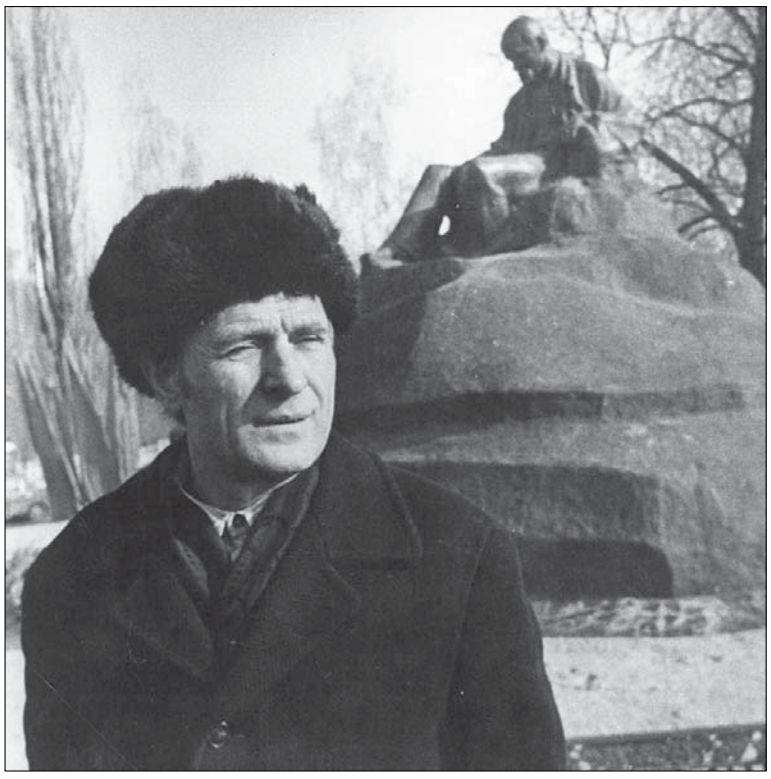

Борис Довгань біля відреставрованого пам’ятника

Постать Шевченка перевезли до майстерні Кавалерідзе. Місяць скульптори ліпили втрачені деталі, наслідуючи творчу манеру автора. Зробили форму і відлили монумент у бронзі.

Ранньої весни 1981 року відроджений пам’ятник Тарасу Шевченку постав на своєму місці в Ромнах.

*“При каганці читаю “Кобзаря”
І на початку юного століття”.*

МИКОЛА СЛАВИНСЬКИЙ

ОКО

Де вовче око, мов свіча,
Горить і не згорає,
Знов чути дзенькання меча
Від пекла і до раю.

Хтось точить зброю уночі,
Де свічка — вовче око.
Шукають здобичі сичі
В степах широких.

Горить до раю совісна свіча,
До пекла — вовче око.
Повз темне брязкання меча
Душа летить до зір високих.

СВІЧА

Павлові Мовчану

При каганці читаю “Кобзаря”
І на початку юного століття.
Вкраїнська світиться зоря
Крізь чорне віття.

Життя минає при свічі,
При ній народжуються діти.
У край, де плачуть вже й сичі,
Зозулю нашу зносить вітер.

У кирзаках і куфайках
Простуємо у глиб століття,
А в душах, небесах, думках
Іскрить вчорашнє сміття.

ОСТАННЯ КРИХТА

Останню крихту хліба віддали
Горобчикам на вдячний спогад.
Голодними за обрій побрели —
Та зберегли пташиний погляд.

Той погляд завше грів і вів
До Господа нас, дивно сущих,
І ми прийшли до днів та слів,
І молитов, мов хліб, насущних.

МОВА

Кирилиця вірна, надійна латина...
Санскрит із століть не мовчить —
Говорять про долю моєї Вкраїни,
Про вічність її і про мить.

ДОБА

Доба настала хитра, язиката,
Доба легких трибун і домовин.
Слова-ізгої, словеса-пірати
Вганяють у серця одвічний клин.

Пороги збиті, скручена підкова.
З трибун беруть дошки для трун.
Коли ж настане ера хліба й слова?
Коли ж ми вийдемо з дірявих чунь?

ХЛІБ І СЛОВО

Скибку хліба принесла
Сонячно казкову.
І від голоду спасла —
Врятувала слово.

Може, солі принесеш
Із мого туману,
Де сивіють сиваші —
Українські рани?

Може, чистої води
Ти попросиш нині,
Де були мої сліди
Босі на стежині?

Ти мене прости, прости,
Поцілуй же знову.
Я без хліба, як і ти,
Та з любов’ю й словом.

* * *

Домашній запах диво-рути,
Любисток лине до води.
Ось так воно і має бути
Сьогодні, завтра і завжди.

Світлопис таємниці миті

Леонід ТОМА,
Харків

Ліричний момент привноситься у вірші діонісійським началом — природним першопоштовхом почуття, яке, долаючи логічні повсякденні поняття, заповнює всю сферу творення. У цьому ще раз переконуєшся, поринаючи в своєрідний образний світ поетичної книжки Миколи Славинського “Тайнопис миті” (Київ, “Толока”, 2012). Там є, зокрема, такі рядки: “І янголи мої почують, // Як сію жито для життя...”

Наш час схильний запитувати, скільки дивідендів приносить таке світобачення, який зміст і сенс його? Зрештою, навіщо зрілий автор (Микола Славинський народився 28 березня 1948 року) переймається загадковим “тайнописом миті”, що хоче сказати тим чи тим рядком?

І справді...

А дощ вирощував опеньки,
Кропив пороги, лиця стін.
І далі біг, мов гном старенький
Із бородою до колін.

Хіба не дитяче, точніше — не дитинне бачення навколишнього? Хто не сприймає лірики, може критикувати чи не кожен образ. Мовляв, як це дощ “вирощував опеньки” і що це за “лиця стін”? Тим часом учителі в Славинського-поета були справжні. І чарівник українського слова Михайло Стельмах, з яким автора “Тайнопису миті” поєднувала творча дружба, і незабутній лицар нашої лірики Микола Вінграновський (рекомендував до Спілки письменників України). Їхнє запашне квітуче слово стало своєрідною передумовою поезії Миколи Славинського, якого, ще одинадцятикласником, із далекого села Павлівка, що загубилося в кіровоградських степах, знаний критик Володимир П’янов 1966 року викликав до столиці на семінар юних літераторів.

То була воістину щаслива мить, адже початківців благословив на пошуки свого слова сам Павло Тичина. Та вчорашній семінарист тривалий час не оприлюднював поетичних мініатюр — навчався на факультеті журналістики Київського державного університету імені Т. Г. Шевченка, працював у газетах і журналах, заробляв публіцистикою та літературною критикою, а вірші... Писав для себе й для темряви шухляд, бо ніхто їх не оприлюднив би — без гімнів партії та од вождю. Отож перша (справді осяжна, вагома!) поетична збірка “Зупини мене, Господи” з’явилася друком лише 1998 року. Її автор давно вже вступив до Спілки письменників України, мав за плечима книжки й досвід праці в “Літературній Україні” та журналі “Київ”.

І ось — тайнопис, радше — світлопис ще однієї миті... Бо й справді, всі чотири розділи нової збірки пронизані сяйвом білого світу, перейняті ясними відсвітами оптимізму, щедро осонцені добром, шляхетністю, злагодою й милосердям. Така чиста поезія почуття може народитися тільки з дотиком душі поета до ще не дослідженої “зоряної речовини”, яка визріває десь у глибинах світобудови.

На мою думку, Микола Славинський, добре розуміючи “всепогодність” справжньої лірики, вміє художніми осяяннями надавати символічності, здавалося б, безпросвітній прозі життя. Найкращі рядки його поезії мають особливу “радіоактивну” проникність. Вони дають змогу заглянути в своєрідну кузню душі, де бринить внутрішній вогонь, без якого не можливі несподівані поетичні рядки. Скажімо, такі: “Все стає осіннім, жовтоликим, // Наче у степи забрів Китай” чи “На лапках легіт зорям служить”.

У збірці є і мить радісна, легковійна (“Уже веселка від весни // На човен червня звисла”), і сонцесяйна (“Впало яблуко вдосвіта лунко: // Знову білий доспілий налив”), і казкова (“Хтось чи щось прохукає шибки,// Впустить зірку до хатини. // Може, ти, а може, із ріки // Знов русалонька прилине”). Є також, і не одна, мить драматична, і мить трагічна: “Тихо-тихо люди жнуть — // ще тихіше смерть ведуть”.

Зрілий лірик зішкрібає зі слів наліт тривіальності, прагне лаконічності, нерідко так відшліфовує рядки, що вони сприймаються як афоризми: “Втікають люди — не втече народ, //Якщо таки народом зможе бути”, “Ми звикли до гріхопадінь, // Ми любимо свої печалі”, “Не стане сонце на коліна // І не помолиться за нас”... Водночас автор “Тайнопису миті” цінує інтуїтивне начало, ту глибинну метафоричність, яка мовби тече в рослині, струменить у світлі, всміхається устами дитини, сяє в квітуванні юності, палахкотить у закоханому жіночому серці: “Таких, як ти, // немає і не буде”...

Микола Славинський сповідує примат творчості над пізнанням, утверджує діонісійське начало живого віршотворення, а не безкровні, безособові “тексти”, знову й знову шукає слово, яке, мов заломлення променів у лінзі, дає змогу виявкравити й прочитати тайнописи миті.

Шумлять недремні ясени...

Аспірантка Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича Світлана Телешман опублікувала книгу “Пісня Михайла Ткача” (Чернівці, “Букрек”, 2012).

Микола МАЧКІВСЬКИЙ,
член НСПУ,
м. Хмельницький

Книжка невелика за обсягом, але вагома за змістом, літературними якостями. Зроблено детальний аналіз доробку поета, з’ясовано, яка його роль у сучасному літературному процесі, наскільки багатшою стала культура України завдяки його пісням.

Пісні уславили Михайла Ткача найбільше. Та не менш плідно і добротно працював він як прозаїк, критик, перекладач, кіносценарист. За сценарій документального фільму “Радянська Україна” удостоївся Державної премії ім. Т. Г. Шевченка. Отож творча спадщина відомого буковинця різножанрова, а головне — талановита, самобутня, належить перу справжнього майстра, робить висновок авторка дослідження. Власне, хто читає літературні портрети? Викладачі словесності, учні, студенти... Інші категорії читачів ними не цікавляться.

Книжка Світлани Телешман “Пісня Михайла Ткача” — також літературний портрет. Але такий, що зацікавить кожного, хто любить пісенне слово. У цьому ґрунтовному дослідженні не лише аналіз поетового доробку. Авторка подає колоритні картини, епізоди життя свого земляка, в яких — дух Карпат.

Крок у крок ступає Світлана Телешман за героєм своєї оповіді, зупиняється на тих моментах, коли поет переживав найвищі свої злети. Бог послав йому чудових співавторів — композиторів. Особливо плідною була співпраця з Олександром Білашем.

Ось як народилася пісня “Ясени”. О. Білаш написав музику і запропонував Михайлу Миколайовичу створити текст. Поет, звісно, погодився, одначе сказав, що потрібен час, настрій, певні умови. Але композитор не міг чекати. Замкнув Михайла Ткача у своєму кабінеті і наказав:

— Пиши негайно. Поки не напишеш — не випущу...

Через кілька годин народилися “Ясени”. Пісня схвилювала всю Україну, облетіла планету...

Світлана Телешман аналізує ранній доробок буковинця (збірки віршів “Йдемо на верховини”, “На перевалі”, “Житній вінок”) і виокремлює з цих творів перший пісенний шедевр — знамениту “Марічку”.

Як вона створювалася, у чому секрет успіху? Для поезії Михайла Ткача близька народна пісенна стихія, вплив фольклорних джерел. Тому й написав вірша дивовижно просто, мелодійно, з досконалою формою:

В’ється, наче змійка,
Неспокійна річка.
Тулиться близенько
До підніжжя гір.
А на тому боці —
Там живе Марічка
В хаті, що сховалась
У зелений бір.

Не дивно, що композитори не обминули цього чудового тексту. Найліпше мелодія вдалася Степану Сабадашу.

Світлана Телешман порівнює “Марічку” з іншими ранніми віршами поета, показує, чим вони різняться, як наполегливо торує він власну стежину в літературі.

Читати ці роздуми цікаво: вони переконливі, виважені, тим паче, що й саме ім’я Михайла Ткача прихиляє до його доробку, кличе у чарівний мелодійний світ. Так і спливають у пам’яті ті чи ті поетові пісенні рядки:

Глянь, моя дитино,
Через Україну,
Через нашу хату
Вже качки летять...

Ота мелодія мовби чується між рядками книжки чернівецької аспірантки. Авторка слушно наголошує, що ця пісенна сила — від оригінальності поетичної палітри земляка. Це не просто віршовані тексти. Це — поезія, що глибоко вросла в ґрунт народного життя. Тож і ліричні вірші, і поеми, і пісні, тобто кожна Ткачева книжка (“На смерекових вітрах”, “Повернення”, “Поворот землі”, “Зазим’є”, “Струна” та інші) належать до тих творів, які люди беруть до рук із благоговійним трепетом у душі. І ця любов, це визнання прийшли не самі собою — у невсипущій праці проминуло творче життя Михайла Ткача. Цілком заслужено йому дали звання народного артиста України, заслуженого діяча мистецтв.

Книжка “Пісня Михайла Ткача” має переднє слово поета Віталія Колодія і післямову письменника, професора Богдана Мельничука. Обидва Світланині наставники високо оцінюють її дослідження і характеризують головного героя її оповіді, діляться короткими спогадами про нього. А чудові кольорові ілюстрації, прекрасний друк роблять це видання справжнім витвором поліграфічного мистецтва.

Євгенія ЗОЛОТОВА: «Низький уклін тобі, шановна Патронесо!»

У Чернівцях 2013 рік оголошено роком Ольги Кобилянської

21 березня — день пам’яті письменниці. Ми спілкуємося з мисткинею, якій пощастило поєднатися з творчістю Ольги Кобилянської, режисером-постановником, а в 1986—1988 роках головним режисером Чернівецького академічного музично-драматичного театру ім. О. Кобилянської, народною артисткою України Євгенією Золотовою. Як режисер, Євгенія Борисівна поставила на сцені театру понад 70 різних за жанрами вистав, серед яких “Земля” В. Василька та “Вовчиха” О. Ананьєва за О. Кобилянською, остання понад 20 років була візитівкою буковинського театру.

Є. Золотова

“Земля” — моя перша зустріч із творчістю Ольги Кобилянської

— Чим Вас, людину зі сходу, зачарувала славетна буковинка?

— Зверніться до її творів — і ви поринете у коло тривог і турбот, надій і сподівань. Вони захоплять глибиною і щирістю, мудрістю і поетичністю, зачарують талантом письменниці. Ольга Кобилянська писала про Буковину, але її твори стали здобутком світової культури. Гірська орлиця — так називали її численні прихильники таланту,

Івоніка — нар.арт. України В. Сокирко у виставі “Земля” за О.Кобилянською

друзі, земляки. Вона відчувала живу душу свого народу, знала проблеми багатостраждальної землі. В її творах уся етнографія краю: людські типажі, звичаї, народні прикмети.

— Попри те, що Кобилянська не писала п’єс, вистави за її творами й досі не сходять зі сцени театру...

— Звісно, вона — прозаїк, але багато її творів, завдяки гострим конфліктним ситуаціям, яскравим діалогам і виразним характерам, ніби рвуться на сцену. Тому в різні роки були зроблені інсценізації і здійснені постановки таких творів, як “Земля”, “У неділю рано зілля копала”, “Вовчиха”. Вершина творчості О. Кобилянської — повість “Земля”. В основі твору реальна подія, що трапилася на Буковині у селі Димка восени 1884 року. У родині

Зоя Жмут — нар.арт. України Г. Янушевич у виставі “Вовчиха” за О.Кобилянською

селянина Івоніки Жижияна молодший син Сава убив старшого Михайла, щоб успадкувати родючий шмат поля. Ця трагічна подія схвилювала весь край і стала темою для глибоких роздумів.

1947 року корифей українського театру, народний артист СРСР В. Василько зробив інсценізацію твору і здійснив його постановку на буковинській сцені. Вистава була побутово--живописною, монументально--етнографічною, з яскравими народними сценами, численними гострохарактерними типами. Вона викликала великий інтерес на Буковині й далеко за її межами, мала незмінний успіх у глядачів у різних куточках тодішньої нашої держави. 1950 року, коли я, молода актриса, прийшла до театру, то брала участь у народних сценах цієї вистави. Це була моя перша зустріч із творчістю Ольги Кобилянської. Пам’ять міцно зберігає образ народного артиста України В. Сокирка у ролі Івоніки і слова його прозріння: “Не для тебе, синку, була земля, а ти був для неї! Ти ходив по ній, плекав її, а як виріс і став годний, вона отворила пащу й забрала тебе! Наймитом ти був на ній, наймитом!” Окрасою вистави був народний артист України П. Міхневич у комедійній ролі Онуфрія Лопати і його незабутній рефрен: “Я був у Відні, був у Італії, був у самих Яссах!” Вистава В. Василька жила у репертуарі театру близько 10 років, але з часом поступилася місцем іншим творам.

“Вовчиха” — візитівка театру

— Коли Ви вперше як режисер звернулися до творчості О. Кобилянської?

— На довгому театральному шляху мені також усміхнулася доля: 1963 року вона знову звела мене з ім’ям О. Кобилянської. Світова громадськість відзначала 100-річчя від дня народження видатної письменниці, який за постановою ЮНЕСКО святкували в міжнародному масштабі. До цієї знаменної дати актор театру Олександр Ананьєв написав за мотивами оповідання О. Кобилянської “Вовчиха” однойменну драму.

— Що для Вас було головним у роботі над виставою?

— Я з інтересом і трепетом розпочала роботу над постановкою п’єси. Хотілося зрозуміти погляди, роздуми, вболівання Ольги Юліанівни і знайти для них відповідний театральний еквівалент. Це хвилювало не тільки мене як режисера, як керівника постановки, а й усіх учасників вистави.

Ми часто ходили до Будинку письменниці. Цей одноповерховий особняк зберігає характер, дух і особисті речі господині. На стінах трохи пожовклі фотографії тих, із ким спілкувалася О. Кобилянська. А оскільки цікавого й невідомого про письменницю ми почули від її родича Е. Панчука! Серед нас були актори-буковинці, які пам’ятали Ольгу Юліанівну за життя.

— Театрали й досі пам’ятають Зою Жмут народної артистки України Галини Янушевич.

— Галина Яківна із шекспірівським розмахом створила характер Зої Жмут. Прагнення її героїні забезпечити нормальне існування своїм дітям на очах переростає у пристрасть до наживи, до звіриної жадоби. Ця жадоба не знає міри, Зоя Жмут відмовляє собі і дітям у всьому, аби зберегти шматок землі. Жінка-мати перетворюється на вовчиху. Участь в акторському ансамблі такої актриси значною мірою забезпечила успіх вистави. “Вовчиха” стала довгожителем у репертуарній афіші театру. Виставу грали понад 500 разів упродовж двадцяти років, і незмінною виконавицею головної ролі залишалася народна артистка України Галина Янушевич. Щодо виконавців ролей молодих персонажів, то через виставу пройшли три покоління акторів. Шануючи автора, вони шанували виставу, зберігали її ансамблевість, атмосферу. “Вовчиха” — візитівка театру, і довгі роки гастролі у багатьох містах розпочиналися саме з неї.

Сцена з вистави “Земля”

Зоя Жмут — нар. арт. України Г. Янушевич, Санда — нар. арт. України О. Ільїна у виставі “Вовчиха”

— “Вовчиха” — перша ластівка у Вашому режисерському пізнанні Кобилянської?

— Так, лише 1981 року я наважилася знову звернутися до творчості нашої патронеси. Театр саме готувався відзначити своє 50-річчя. Ювілейною виставою став прославлений твір — “Земля”. Цього разу я вже була постановником вистави.

— Кожна задумка режисера залежить від рівня майстерності акторського складу?

— Тоді у театрі працювали прекрасні актори, з якими можна було реалізувати всі художні й творчі завдання, що стояли переді мною як режисером. Ми намагалися відобразити й поєднати щоденну важку працю з поезією народного буття. Проте в основу спектаклю покладено соціальний мотив драми. Сценографію задумали і виконали в аскетичній манері (художник В. Лассан). Міцним художнім образом вистави стала борона. У різних подіях вона мала різний ракурс, але завжди була в центрі сцени й ніби символізувала зміст життя героїв, їхню важку щоденну працю. У виставі брав участь увесь творчий склад театру. Це злагоджений ансамбль, у якому важливим був кожен образ, кожен штрих, кожна акторська фарба.

— Вистави за творами О. Кобилянської з успіхом йшли не тільки на чернівецькій сцені...

— Вистави за творами Ольги Кобилянської й сьогодні можна побачити на сценах театрів далеко за межами України. Якось до Чернівців завітала група діячів української культури з Канади. Серед них був режисер, який здійснив постановку цього твору у Вінніпегу, в аматорському колективі. Ця вистава мала назву “Каїн і Авель”. У такому режисерському трактуванні соціальний мотив звели до особистого. Що ж, може бути і таке прочитання.

Вистави за творами О. Кобилянської, завдяки своїм глибоким проблемам і високому художньому якісному рівню, започаткували в історії Чернівецького театру так званий буковинський літопис. Хочеться у цей ювілейний рік — 150-річчя письменниці — побажати колективу буковинського театру творчого відродження сценічного літопису Буковини, оновлення, нових зустрічей із творами своєї патронеси.

Марія ВИШНЕВСЬКА,
театрознавець

“Пантелеймон Куліш як великий подвижник — непроминуще явище нашої духовної історії”.

Пантелеймон Куліш у нашому часі...

Данило КНИШУК — скульптор. Народився у Києві, а дитячі роки провів у Івано-Франківську, де отримав початкову художню освіту. Нині Данило — дипломант Національної академії образотворчого мистецтва й архітектури. Набуваючи досвіду, молодий скульптор експериментує — працює в різних техніках, із різними матеріалами. Береться за дитячу, молодіжну, побутову, обрядову, історичну тематику. А для дипломної роботи митець обрав постать Пантелеймона Куліша. Задум плекав протягом трьох років.

— Чому вирішили стати скульптором?

— У формуванні мого світогляду важливу роль відіграв батько, Михайло Іванович Книшук — скульптор і живописець. Він ніколи не змушував мене займатися скульптурою, а створив таке середовище, яке на мене впливало підсвідомо, внутрішньо, зсередини. Я багато читав, цікавився світовими мистецькими взірцями. Моє художнє бачення формувалося на основі найкращих зразків скульптурного світу. Здібності, які передалися генетично, батько помітив і допоміг віднайти й розвинути в мені власну мову самовираження, свій почерк, художній смак і стиль. А мати, Марія Василівна, наповнила нашу сім’ю турботою, любов’ю та вірою, була і є берегинею духовних цінностей.

— Які теми для Вас є найближчими у творчості? Чому зацікавились образами святих?

— Під час навчання я виліпив кілька скульптур. Одна з найкращих у зріст людини — скульптура мого дядька Миколи Книшука, художника-викладача Косівського інституту ужиткового мистецтва. Я глибоковіруюча людина, тому невипадково звертаюся до релігійної теми. Серед моїх витворів — скульптура святого Миколая в с. Тишківці Городенківського району Івано-Франківської області, скульптура Святої Анни м. Перемишляни Львівської області. Також перебуваючи у пошуках сучасної абстракції, я виготовив концептуальні композиції з каміння та штучних матеріалів.

— Постать Пантелеймона Куліша складна й неоднозначна. Це дуже сміливо — взятися за скульптуру одного з чільних подвижників української нації...

— Ідея подвижництва мені близька. Розумію, що потрібно самому шукати й збирати знання по крихтах, на все дивитися під різними кутами зору, спілкуватися з дослідниками, щоб розкрити всі грані образу Пантелеймона Куліша.

На другому курсі в академії професор Петро Гончарук, автор історіографічного дослідження наукової діяльності П. Куліша, читав дуже захоплюючий курс історії України. Саме він підштовхнув мене до роботи над образом Куліша. Поступово занурився в цю тему, читав праці Євгена Нахліка, Олеся Федорука. Вивчав його як історіософа, письменника, громадського діяча, вплив його як енциклопедиста на українство. Вивчав його фотопортрети й мистецькі портрети. У Національному музеї літератури познайомився з Галиною Юсин, яка збагатила моє уявлення про П. Куліша. Допоміг мені есеїст, культурософ Олександер Шокало, який дуже тонко відчуває П. Куліша як філософа, цілісну особистість. Спілкувався з літературознавцем Миколою Бондарем, поетом Юрієм Буряком, мистецтвознавцем Олегом Сидором-Гібеліндою, режисером Василем Вітром, художником-скульптором Валерієм Швецовим та іншими. Мені надзвичайно цікаво, яким вони бачать Куліша в нашому часі. Я постійно консультуюся зі своїм керівником, скульптором Володимиром Чепеликом і рецензентом мистецтвознавцем Володимиром Петрашиком. Усе, що я вивчав, ескізував, робив етюди, наліпки, підготовчі скульптури — це та кухня, яка залишиться мені на пам’ять. Маю кілька заліпок різної величини в різних матеріалах і в різних позах. Урешті-решт, мій Куліш постав таким, яким я його відчув і уявив. Пантелеймон Куліш як великий подвижник — непроминуще явище нашої духовної історії, тому й уявляю його образ як реальність нашого часу.

— На Вашу думку, чи відображає скульптура Куліша у Мотронівці весь спектр світогляду цієї унікальної постаті?

— У мене інше бачення образу Куліша. Хочеться передати його потужну енергетику, той живий інтерес до життя, який постійно штовхав його до пошуку, діяльності, й наповнити тим дитячим чуттям вдячного серця, виплеканого рідною матір’ю (Катерина Іванівна “уміла розмовляти тільки українською мовою й що мала в голові, все те взяла не з книжок, а з живої народної речи”, “Пісня була в неї не забавкою: вона думала піснями”), й наставницею (Уляна Мужиловська плекала в ньому любов до іноземних мов та філософії), була йому за другу матір.

Постать Куліша повинна бути самодостатньою, без зайвих деталей. Я працюю над збірним образом, спираючись на дослідження літераторів, істориків, композиторів, науковців.

— Наближається 200-річчя від народження Пантелеймона Куліша, а в суспільній свідомості немає його цілісного образу. Немає й належної скульптури в столиці України. Ваш нетиповий образ Куліша якраз прислужився б цьому.

— Уже роблю спроби здійснити свій задум — створити для Києва велику скульптуру Пантелеймона Куліша. Але мого мистецького ентузіазму для цього замало. Потрібна консолідована ініціатива громадськості, передусім впливових всеукраїнських громадських організацій.

Спілкувалася
Уляна ВОЛІКОВСЬКА

ТИЖНЕВИК ВСЕУКРАЇНСЬКОГО ТОВАРИСТВА «ПРОСВІТА» імені ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

АНОНС

ПЕРЕДПЛАТА—2013

Вартість передплати (з доставкою і поштовими витратами):

Поштовий індекс — 30617, сторінка 71 в “Каталозі”

на 1 місяць	9 грн 37 коп.	на півроку	53 грн 37 коп.
на 3 місяці	27 грн 51 коп.	на рік	105 грн 54 коп.

Ви — зі “Словом Просвіти”, бо це — Ваша газета!

Засновник: Всеукраїнське товариство “Просвіта” імені Тараса Шевченка
Реєстраційне свідоцтво КВ № 4066 від 02.03.2000 р.

Шеф-редактор
Павло МОВЧАН

Головний редактор
Любов ГОЛОТА

Редколегія
Любов ГОЛОТА (голова), Ярема ГОЯН, Павло МОВЧАН, Олександр ПОНОМАРІВ, Іван ЮЩУК

Заступники головного редактора
Петро АНТОНЕНКО
279-49-47,
Євген БУКЕТ
279-39-55

Заступник головного редактора з виробничих питань
Наталія СКРИННИК
278-01-30 (тел/факс)

Відповідальний секретар
Ірина ШЕВЧУК

Відділ просвітянської роботи
Надія КИР’ЯН
270-55-57

Відділ культури
Микола ЦИМБАЛЮК
279-49-47

Відділ коректури
Тетяна ЩЕРБАК
Ірина СТЕЛЬМАХ
278-63-69

Комп’ютерна верстка
Ірина ШЕВЧУК
Володимир ЖИГУН
278-63-69

Кореспондент
Уляна ВОЛІКОВСЬКА

Інтернет-редактор
Олександр ЛИТВИНЕНКО
279-39-55

Черговий редактор
Микола ЦИМБАЛЮК

Бухгалтерія
279-41-46

Адреса редакції:
вул. Хрещатик, 10-Б, м. Київ, 01001
E-mail: slovo_prosvity@ukr.net
http://slovoprosvity.org
http://prosvitanews.org.ua

Видрукувано з готових фотоформ у ТОВ “Поліграфцентр” у середу.
Наклад у березні — 22 600

Листування з читачами — тільки на сторінках газети.

Відповідальність за достовірність інформації несуть автори. Редакція залишає за собою право редагування та скорочення текстів. Редакція не завжди поділяє погляди своїх авторів. При використанні наших публікацій посилання на “Слово Просвіти” обов’язкове.

Індекс газети
“Слово Просвіти” — 30617